

THE MARTYRDOM OF SERBIAN SREBRENICA

1992–1995

LE MARTYR DE SREBRENICA SERBE

1992–1995

СТРАДАНИЯ СЕРБСКОЙ СРЕБРЕНИЦЫ

1992–1995

СТРАДАЊЕ СРПСКЕ СРЕБРЕНИЦЕ

1992–1995

д-р Любиша Симич — др Љубиша Симић

СТРАДАНИЯ СЕРБСКОЙ СРЕБРЕНИЦЫ
1992–1995

ФОТОГРАФИЧЕСКОЕ ПУТЕШЕСТВИЕ ПО СТРАНЕ БЕДЫ И НЕСЧАСТЬЯ

СТРАДАЊЕ СРПСКЕ СРЕБРЕНИЦЕ
1992–1995

ФОТОГРАФСКИ ПУТОПИС КРОЗ ЗЕМЉУ ЈАДА И ЧЕМЕРА

Исторически проект Сребреница — Историјски пројекат Сребреница
Белград, 2010 — Београд, 2010

Dr. Ljubiša Simić

THE MARTYRDOM OF SERBIAN
SREBRENICA
1992–1995

A PHOTOGRAPHIC JOURNEY THROUGH A LAND OF MISERY AND SORROW

LE MARTYR DE SREBRENICA SERBE
1992–1995

VOYAGE PHOTOGRAPHIQUE A TRAVERS LE PAYS DE MISERE ET DE
TRISTESSE

Srebrenica Historical Project — Le Projet historique Srebrenica
Belgrade, 2010 — Belgrade, 2010

THE MARTYRDOM OF SERBIAN
SREBRENICA
1992–1995

Dr. Ljubiša Simić

Reviwer:
Dr. John Laughland

Proofreading for the Serbian language:
Prof. Slobodan Remetić

Photos:
Dr. Ljubiša Simić
Ministry of Interior Affairs of
Republic of Srpska

Publisher:
Srebrenica Historical Project

Printed by:
Pekograf

LE MARTYR DE SREBRENICA
SERBE
1992–1995

Dr. Ljubiša Simić

Critique:
Dr. John Laughland

Traducteur:
Maja Jovanović

Photographies:
Dr. Ljubiša Simić
Ministère des Affaires Intérieures
de la République Srpska

Editeur:
Le projet historique Srebrenica

Impression:
Pekograf

СТРАДАНИЯ СЕРБСКОЙ
СРЕБРЕНИЦЫ
1992–1995

д-р Любиша Симич

Рецензент:
д-р Джон Лофланд

Корректор по сербскому языку:
Проф. Сlobодан Реметич

Фотографии:
д-р Любиша Симич
Министерство внутренних дел
Республики Сербской

Издатель:
Исторически проект Сребреница

Печать:
Пекограф

СТРАДАЊЕ СРПСКЕ
СРЕБРЕНИЦЕ
1992–1995

др Љубиша Симић

Рецензент:
др Џон Лофланд

Переводчик с русского языка:
Надежда Кокотович

Фотографије:
др Љубиша Симић
Министарство унутрашњих послова
Републике Српске

Издавач:
Историјски пројекат Сребреница

Штампа:
Пекограф

“Even the dreadful martyrdom must run its course...”
W. H. Auden 1907–73: ‘Musée des Beaux Arts’ (1940)

TABLE OF CONTENTS

Preface	11
Foreword	13
I	
Dr. Ljubiša Simić — Serbian villages then and now	29
II	
Attacks on Serbian villages	57
III	
Photographic recording of the appearance of Serbian villages made during the war or immediately thereafter	61
Vraneševići	63
Sikirići	68
Boljevići, Kutiješi, Medje, Metaljka, Vandžići	71
Bjelovac	78
IV	
Photographic recording made by the author of the appearance of Serbian villages in 2009, a decade and a half after they were attacked	89
Ratkovići	91
Božići	107
Krnjići	112
Andrići	120
Bran Bačići	125
Zalazje, Podravanje, Toplice, Brežani, Obadi, Bradići, Gaj, Arapovići, Pribojevići, Klekovići, Pribićevac, Bukova Glava, Bojna, Jezero	131
V	
List of attacked Serbian villages	175
History	181

TABLE DE MATIÈRES

Préface	11
Prologue	17
I	
Dr. Ljubiša Simić — Les villages serbes autrefois et maintenant	36
II	
Attaques des villages serbes	58
III	
Les enrégistrement photographiques des villages serbes faits pendant la guerre ou immédiatement après la guerre	61
Vraneševíci	63
Sikirići	68
Boljevići, Kutiješi, Medje, Metaljka, Vandžići	71
Bjelovac	78
IV	
Enrégistrement photographiques des villages serbes en 2009 faits par l’auteur, une décennie et demie après les attaques	89
Ratkovići	91
Božići	107
Krnjići	112
Andrići	120
Braná Bačići	125
Zalazje, Podravanje, Toplice, Brežani, Obadi, Bradići, Gaj, Arapovići, Pribojevići, Klekovići, Pribičevac, Bukova Glava, Jezero	131
V	
Liste des villages attaqués	175
Histoire	181

СОДЕРЖАНИЕ

Введение	12
Предисловие	21
I	
Д-р Любиша Симич — Сербские деревни в прошлом и настоящем	45
II	
Нападения на сербские деревни	59
III	
Фотографии сербских деревень, снятые в течение войны или непосредственно по ее окончанию	61
Вранешевичи	63
Сикиричи	68
Болевичи, Кутиеши, Медже, Металька, Ванджичи	71
Бьеловац	78
IV	
Фотографии сербских деревень из 2009 г, снятые автором полтора десятилетия после нападений	89
Ратковичи	91
Божичи	107
Крничичи	112
Андричи	120
Брана Бачичи	125
Залазье, Подраванье, Топлице, Брежаны, Обады, Брадичи, Гай, Араповичи, Прибоевичи, Клековичи, Прибичевац, Букова Глава, Бойна, Йезеро	131
V	
Список нападённых сербских деревень	175
История	182

САДРЖАЈ

Увод	12
Предговор	25
I	
др Љубиша Симић — Српска села некад и сад	50
II	
Напади на српска села	60
III	
Фотографски записи српских села направљени током рата или непосредно по окончању рата	61
Вранешевићи	63
Сикирићи	68
Бољевићи, Кутијеши, Међе, Метаљка, Ванџићи	71
Бјеловац	78
IV	
Фотографски записи српских села 2009. године, које је снимιο аутор, деценију и по након што су била нападнута	89
Ратковићи	91
Божићи	107
Крњићи	112
Андрићи	120
Брана Бачићи	125
Залазје, Подравање, Топлице, Брежани, Обади, Брадићи, Гај, Араповићи, Прибојевићи, Клековићи, Прибићевац, Букова Глава, Бојна, Језеро	131
V	
Списак нападнутих српских села	175
Историја	182

Preface

Dr. Simic's essay on the villages surrounding the town of Srebrenica is a valuable contribution to the debate about the events which led up to the killings in July 1995. It is often claimed in the debate that the Serbs in these villages were the victims of attacks by Muslims over a three year period but his account puts flesh on the bones of that statement and allows the reader to understand better the concrete reality of such attacks. Of course war crimes remain war crimes, but the reality of a three-year reign of terror emanating from the UN protected safe area casts a very different light on what is now referred to as the Srebrenica genocide. The international community would do well to read this essay — and even better to go to the villages themselves — because otherwise no one can claim to understand what really happened, or how, or why. I am happy to recommend the essay for publication.

Dr. John Laughland, Director of Studies,
Institute of Democracy and Cooperation, Paris.

Préface

L'essai de Dr. Simić sur les villages aux alentours de Srebrenica représente une contribution précieuse au débat sur les faits qui ont précédé la tuerie en juillet 1995. Dans ce débat, il est souvent déclaré que les Serbes ont été les victimes des attaques bosniaques dans ces villages pendant trois ans, mais les propos de Dr. Simić documentent ce débat de manière palpable et permettent au lecteur de mieux comprendre la réalité de ces attaques. Il est sur qu'un crime de guerre reste toujours un crime de guerre, mais la réalité d'un règne de terreur triennale qui s'est déroulé dans une zone protégé par l'ONU jette une lumière différente sur ce qu'on appelle le génocide de Srebrenica. Il serait très utile à la communauté internationale de lire cet essai — et il leur serait encore plus utile de visiter ces villages — sinon, personne ne pourra dire qu'il comprend vraiment ce qui s'est réellement passé, comment et pourquoi. Je suis heureux de pouvoir recommander cet essai aux lecteurs.

Dr. John Laughland, Directeur de Recherches,
Institut pour la démocratie et la coopération, Paris

Введение

Очерк д-р Симича о деревнях в окрестностях Сребреницы представляет драгоценный вклад в дебат о событиях, предшествующими убийствам в июле 1995 г. В данной деbate часто утверждается, что в течение трех лет в этих деревнях сербы были жертвами нападений со стороны мусульман, но очерк Симича приводит доводы и читателю позволяет лучше понять непосредственную действительность данных нападений. Конечно, военные преступления остаются военными преступлениями, но реальность трехлетней власти террора, проистекающей из защищенной зоны ООН, совсем по-другому освещает то, что теперь называется геноцидом в Сребренице. Международному сообществу было бы полезно прочитать настоящий очерк — а еще полезнее было бы съездить в эти деревни — потому что иначе никто не может утверждать, что понимает, что на самом деле произошло, как или почему. Я рад рекомендовать этот очерк читателям.

Д-р Джон Лефланд, руководитель исследований,
Институт демократии и сотрудничества, Париж.

Увод

Ogled др Симића о селима у околини Сребренице представља драгоцени допринос расправи у вези са догађајима који су претходили убијању у јулу 1995. године. У тој расправи, често се тврди да су током трогодишњег периода у тим селима Срби били жртве напада од стране муслимана, али Симићев исказ то опипљиво поткрепљује и читаоцу омогућава да боље схвати непосредну стварност тих напада. Свакако да ратни злочин остаје ратни злочин, али стварност трогодишње владавине терора који је потицао из заштићене зоне УН баца врло различито светло на оно што се сада назива сребреничким геноцидом. Међународној заједници би много користило да прочита овај оглед — а још би им боље било да посете та села — зато што у супротном нико неће моћи да устврди да схвата шта се стварно догодило, како или зашто. Радујем се што овај оглед могу да препоручим читаоцима.

Др Џон Лефланд, директор студија,
Институт за демократију и сарадњу, Париж.

FOREWORD

Stephen Karganovic¹

THE TABOO. The suffering of Serbian Srebrenica is a taboo topic. Nobody dares to speak or write about it publicly. Is there a statute that makes that illegal? No, not yet. There is a far more subtle and more perfidious form of repression which makes any such discussion, above a whisper, virtually impossible. It is enforced by a comprehensive blockade of the public information media in collusion with the corrupt world of politics.

One result of that culpable silence is that the Serbian victims of Srebrenica are invisible. The obliterated Serbian settlements, whose Golgotha Dr. Ljubiša Simić is now bringing to the notice of the world's indifferent public, once deleted from awareness ceased also to exist as a moral issue. Just as during the conflict in Bosnia and Herzegovina, 1992–1995, they were wiped out physically — to the shame of a hypocritical world — they have remained in that condition to the present day.

What is the reason for the conspicuous indifference of those who react with apoplectic moral fury at the news of the most minor human rights violation in the remotest corner of the planet?

In the same precise and professional way that he diagnosed the condition of Serbian Srebrenica, with pictures that are worth a thousand words, Dr. Ljubiša Simić reveals just as compellingly the cause of that lamentable situation:

“The fact that Serbian villages continue to be unreconstructed does not tell us that Western agencies love the Moslems and hate the Serbs. At play is no more than a coincidence of political interests. Were European development and reconstruction funds to start rebuilding Serbian villages, they would be rather hard pressed to admit that those villages had been destroyed. That would lead to the conclusion that it was the Moslems who destroyed them, which — in turn — would suggest that Moslems did indeed commit heinous crimes in the region. As a result, the thesis that only one community is guilty, in this case the Serbs, would have to collapse.”

The taboo imposed on Serbian Srebrenica protects not only the perpetrators, but also their collaborators in Bosnia, and farther afield. Without that taboo, the entire construction of the official Srebrenica narrative, along with all the political schemes that are derived from it, would disintegrate like a house of cards. That is the reason for the determined effort, which shrinks not from the employment of even the basest means, to maintain at

¹ President, Srebrenica Historical Project, Den Hague, The Netherlands.

any and all cost that one-sided story — where there is no room for Serbian mothers' tears, nor any memorial for Serbian victims.

THE CRIME. During the entire period of the war, 1992–1995, Serbian villages surrounding the town of Srebrenica (to use one of the favorite phrases of the Hague tribunal) were the target of widespread and systematic attacks conducted by Moslem armed forces using the Srebrenica enclave as their privileged sanctuary. The fate of Srebrenica Serbs is but a microcosm of their fate in Bosnia and Herzegovina as a whole during the conflict. Serbs living in Srebrenica and the nearby villages were killed in the hundreds, they were abused, expelled from their homes, and kidnapped to serve as hostages or for exchange. The majority of the villages were burned down and Serbian personal property was plundered.

The attacks were indiscriminate and they targeted Serbs as such, without any effort to ascertain the involvement or the attitude of the victim in relation to the conflict which had engulfed Bosnia and Herzegovina, and even less so to determine whether the victim represented any military threat to the Moslem side. It is important to point out that Moslem forces within Srebrenica were not acting on their own, but were closely linked by political and military chains of command to the regime of Alija Izetbegović and its Presidency in Sarajevo. Let us take note of the very competent opinion on this subject of Gen. Philippe Morillon, UN force commander in Bosnia at the time:

Naser Orić obeyed. He was the head of a band. From the enclave he was conducting guerrilla warfare, and he considered himself a fighter in the service of the Presidency.²

That “government” publicly portrayed itself as “multicultural” and “multiethnic” and many in the West were fooled by its skillful propaganda. At the same time, the Srebrenica representatives of that “government” were implementing a pitiless three-year pogrom which did not take any account of the fact that their victims were simple peasants who differed from their Moslem neighbors only by being Serbs and Christians.³ That was by any measure a unique case where an internationally recognized, and even lauded, “government” was employing its military to conduct a slaughter of a part of the population which it hypocritically claimed before the international community as its own citizens. The devastated Serbian settlements portrayed in the photographs — Serbian Carthage, which came into being in the dying days of the dark twentieth century as its epitaph, as it were — demonstrates clearly why Serbs in Bosnia and Herzegovina demand to be the masters of their own fate and why they are entitled unconditionally to that reasonable demand. The Republic of Srpska is their indispensable refuge, exactly what Israel is for the Jewish people.

THE RESPONSIBILITY. If a crime must not be allowed to go unpunished, and that is a fully acceptable view which has been advocated forcefully since the end of the Bosnian conflict, then the question must be posed: who is responsible for this crime? Who

² Naser Orić was commander of Moslem forces in the Srebrenica enclave. For Gen. Morillon's testimony, see *Prosecutor v. Milosevic*, February 12, 2004, p. 32045, lines 1–4.

³ See in particular Art. 3, Geneva Convention relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War, 75 U.N.T.S. 287, *entered into force* Oct. 21, 1950.

will answer for the wiping out of the Serbian community from huge swaths of territory of the Srebrenica municipality?

In Serbian Srebrenica, in addition to the destruction of human lives, there was also simultaneous destruction of the material conditions of human existence, in any of its viable forms. As the photographs clearly show, and each of them is indeed worth at least a thousand words, where in peace there once dwelt vibrant human communities with their homes, schools, cultural centers, clinics, children's playgrounds, and other normally to be expected facilities, now there are to be found only abandoned piles of debris covered with weeds and sorrow. Those innocent human beings who, over the centuries, together with their worthy ancestors, were living and working on their land, being born and dying, planting and harvesting their crops, were not merely driven off their homesteads, and many of them indeed out of this world as well. More than that, all the material elements critical for their lives and conditions necessary for the survival of their communities were brutally and mercilessly destroyed. Those who did not then pay the ultimate price, now have nowhere to return.

Someone must take responsibility for that. For that monumental crime, which was committed against the whole of mankind and not just against the devastated neighbors, someone must urgently be called to account.

The Golgotha of Serbian Srebrenica had at least one positive and morally purifying effect. It tore the humanitarian mask off the visage of international do-gooders who swarmed into Srebrenica region after the war with bags full of money and other tangible offerings, but who also put forward the demand that their beneficence be directed to one community to the explicit exclusion of the other. Just as during the war Serbian victims were invisible on the international screen, so now that the horrors of the war are over, for the apostles of humanitarianism, their surviving relatives continue to be invisible.

Those international organizations in fact may, if they so wish, feign humanitarianism because — to be quite honest — they do not really owe anybody anything. They are not the perpetrators of these crimes. They are merely the theatrical public relations beneficiaries of the havoc's consequences.

There is no doubt that responsibility lies with the individuals who have committed these crimes. Among them, many have been identified but none has been charged criminally. Coming face to face with criminal responsibility is a critical and very useful step not just for the direct perpetrators, but also for the community to which they belong. However, the criminal prosecution of individuals appeases justice only partially, and from the position of the surviving victims perhaps somewhat too abstractly. From the standpoint of the greatly wronged Serbian community, it is the practical, not the abstract questions, that must be seriously posed. Who will indemnify it for the enormous damage it has suffered and who will ensure the return, to the extent possible, to the conditions which prevailed before the crimes were committed? That means a minimum of two things. First, the devastated, decimated, and expelled Serbian community must be given the means to sustainably reestablish itself in the villages which it has inhabited for centuries and where it has an unconditional right to be. Second, the attackers must be denied the opportunity to derive any lasting benefit from the crimes they committed by successfully wiping their neighbors and their homes off the face of this earth.

Since the perpetrators of these crimes were the field representatives of the Sarajevo "Presidency" and its "government", it is logical that responsibility for the crime and its

consequences ultimately belongs to the legal successors of those institutions. In this case, that is the entity now known as the Federation of Bosnia and Herzegovina. For this is, above all, a state, not an individual, crime.

THE SHAME. The horrific sights depicted in Dr. Ljubiša Simić's photographs, which he comments movingly in his text, portray not just an unexampled crime but also, for all of mankind, an enormous shame. But it is incumbent upon us to clarify one thing. Irrespective of the formal affiliations of the perpetrators, those pictures do not represent Islam, nor do they have anything to do with it. Islam is a great and humane faith and the source of a brilliant world civilization whose splendor and depth are quite beyond the capacity of deluded Srebrenica "Moslems" to fathom. Primitive destroyers must not be admitted to the same league with the architects of Alhambra and Tash Mahal. These crimes could not have been committed or endorsed by anyone who is familiar with the values of Islam, who is inspired by its teachings, or who is genuinely acting in its name.

But all that having been said, that remains a crime which must not go unpunished and its victims must not be left without consolation. It is now the turn of international institutions and of Bosnia and Herzegovina judicial agencies to act.

PROLOGUE

Stefan Karganović¹

LE TABOU. Le martyr de Srebrenica serbe est un sujet tabou. Personne n'ose en parler à haute voix ni écrire clairement sur ce sujet. Existe-t-il une loi qui l'interdit ? Pas encore. C'est réglé par un moyen de répression beaucoup plus subtile et perfide, qui rend impossible chaque conversation sur ce sujet, qui serait plus forte qu'un murmure. Il s'agit d'un blocage générale des moyens d'information publiques, accompagné d'une collaboration servile du monde politique corrompus.

La conséquence de ce silence accusateur est que les victimes serbes de Srebrenica sont restées invisibles. Les villages serbes détruits, dont le martyr est mise devant les yeux indifférents de l'opinion publique mondiale par dr. Ljubiša Simić, puisqu'ils n'existent pas dans les consciences, ils cessent d'exister de façon morale aussi. Pendant la guerre en Bosnie et Herzégovine 1992–1995, ces villages ont été dévastée et honteusement, aux yeux du monde hypocrite, ils ont resté dans cet état jusqu'au jour d'aujourd'hui.

Quelle est la raison de cette indifférence envahissante de ceux qui sont pris d'une attaque rageuse et moraliste à la première nouvelle sur la moindre violation des droits de l'homme dans le coin le plus perdu de la planète?

Non seulement que dr. Ljubiša Simić a diagnostiqué de façon précise et consciencieuse par les images, plus parlantes que mille mots, l'état bouleversant de Srebrenica serbe, mais il a également constaté de manière convaincante, l'étiologie de cet état déplorable :

« Le fait que les villages serbes ne sont pas encore rénovés ne signifie pas que les organisations occidentales aiment les Bosniaques et détestent les Serbes. Il s'agit d'une concordance des intérêts politiques. Si les fonds européens pour le développement et revitalisation de la région de Srebrenica commençaient la reconstruction des villages serbes, ils seraient obligés d'admettre que ces villages ont été détruits. Cela conduirait à la conclusion que ce sont les Bosniaques qui les ont détruits, ce qui signifierait que les Bosniaques ont commis les crimes les plus abominables dans cette région. La théorie sur la culpabilité exclusive d'un peuple — dans ce cas là, les Serbes — s'écroulerait. »

Le tabou concernant Srebrenica serbe est un mécanisme qui protège non seulement les criminels, mais aussi leurs collaborateurs dans ces régions et beaucoup plus loin. Sans ce tabou, la construction entière de l'histoire officielle de Srebrenica et toutes les

¹ Président, Le projet historique Srebrenica, La Haye, Pays Bas

combinaisons politiques fondées sur cette histoire s'écrouleraient, de manière peu glorieuse, comme un tour de cartes. C'est la raison d'être de ce combat acharné, qui n'hésite pas à employer les moyens les plus bas pour maintenir à tout prix cette histoire unilatérale, dans laquelle il n'y a pas de place pour les larmes des mères serbes, ni pour hommages aux martyres serbes.

CRIME. Pendant toute la période de guerre, de 1992 à 1995, les villages Serbes autour de Srebrenica étaient (pour employer une des formulations préférées du Tribunal Pénal de La Haye) les cibles des attaques systématiques et largement déployées des forces armées musulmanes qui agissaient depuis l'enclave de Srebrenica.

Le destin des Serbes de Srebrenica est seulement le microcosme de leur destin en Bosnie et Herzégovine pendant toute la durée de la guerre. Les Serbes qui vivaient à Srebrenica étaient tués par centaines, torturés, chassés de leurs foyers et pris en otage pour éventuel échange. La majorité de villages ont été incendiés et les effets personnels des Serbes pillés.

Ces attaques étaient sans aucune scrupule et elles avaient pour cible les Serbes en tant que tels sans tentative de déterminer l'engagement ou l'attitude de la victime envers le conflit qui se déroulait en Bosnie et Herzégovine et encore moins si la victime représentait une menace quelconque pour le côté musulman. Il est important de souligner que les forces musulmanes de Srebrenica n'ont pas agi de manière indépendante, mais qu'elles étaient étroitement liées, par une chaîne militaire commanditaire avec le régime d'Alija Izetbegovic et les membres de son Présidence à Sarajevo. Voici l'opinion compétente du général Philippe Morillon, commandant du FORPRONU concernant cette question :

Naser Oric était obéissant. Il était le chef d'une bande. Depuis l'enclave, il menait les opérations de guérilla et se considérait comme combattant au service de la Présidence.²

Ce « gouvernement » se présentait publiquement comme « multiculturel » et « multi-ethnique » et de nombreux Occidentaux ont été séduits par sa propagande habile. En même temps, les représentants de ce « gouvernement » de Srebrenica ont semé la terreur sans merci pendant trois ans sans se soucier du fait que leurs victimes étaient des villageois qui se distinguaient de leurs voisins musulmans seulement par le fait qu'ils étaient Serbes et chrétiens. Selon toute évidence, c'est le cas unique où un « gouvernement » officiellement reconnu, utilisait leurs instruments militaires pour l'exécution d'un carnage contre les habitants qu'il présentait de manière hypocrite devant la communauté internationale en tant que ses propres citoyens.

Les villages serbes dévastés, montrés sur les photos — le Carthage serbe, qui a surgit comme un épitaphe avec le dernier soupir du sombre 20ème siècle — montre clairement pourquoi les Serbes en Bosnie et Herzégovine exigent d'être les maîtres de leur propre destin et pourquoi c'est une demande légitime à laquelle ils ont un droit inconditionnel. Pour eux la République Srpska est nécessaire en tant que refuge de même façon que l'état d'Israël est indispensable au peuple hébreu.

² Extrait du témoignage du Général Morillon pendant le procès contre Slobodan Milošević, le 12 février 2004. s. 32045, lignes 1–4.

LA RESPONSABILITE. Si un crime ne peut pas rester impuni, et c'est une thèse légitime et ardemment défendue depuis la fin du conflit en Bosnie et Herzégovine, alors la question suivante doit être posée : qui est responsable de ce crime, et de l'éradication de la communauté serbe du territoire de la municipalité de Srebrenica ?

A Srebrenica serbe, parallèlement avec la destruction des vies humaines, tous les moyens matériels nécessaires pour la survie des hommes ont été également détruits. Comme nous pouvons le constater sur les images, et chacune d'entre elles vaut mille mots, à l'endroit où les communautés humaines vibrantes vivaient tranquillement autrefois avec leurs maisons, écoles, centres culturels, cliniques, terrains de jeux pour enfants et d'autres infrastructures il ne reste aujourd'hui que des brasiers dévastés couverts de mauvaises herbes et de tristesse. Ces êtres humains innocents qui ont vécu et travaillé, semé et récolté dans cette région avec leurs braves ancêtres depuis des siècles ont été non seulement expulsés de leurs foyers mais aussi, pour beaucoup d'entre eux, de ce monde aussi. De surcroît, toutes les bases matérielles de leur vie et les conditions de survie de leur communauté ont été détruites de manière cruelle et sans merci. Ceux qui n'ont pas perdu leur vie à ce moment là, n'ont plus d'endroit où revenir.

Quelqu'un doit être responsable de cela. Pour ce crime monumental fait au genre humain entier et non seulement à leurs voisins désespérés, quelqu'un doit rendre des comptes d'urgence.

Le martyr de Srebrenica serbe a eu au moins un effet positif et moralement purificateur. Elle a fait tomber le masque d'humanisme des sauveurs mondiaux hypocrites qui se sont tous précipités vers la région de Srebrenica après la fin du conflit, avec les sacs remplis d'argent et d'autres offrandes matérielles et une seule exigence, que toutes les aides soient destinées à une seule communauté à l'exclusion de l'autre. De même que les Serbes disparus pendant la guerre ont été invisibles sur les écrans internationaux, ainsi leurs compatriotes survivants n'existent pas aujourd'hui, après toutes ces horreurs de la guerre pour les apôtres de l'humanité.

Ces organisations internationales peuvent, si elles le souhaitent prétendre l'humanité mais, il est vrai qu'elles ne doivent rien à personne. Elles ne sont pas les auteurs du crime mais uniquement les bénéficiaires propagandistes théâtraux de ses conséquences.

Les responsables sont, sans aucun doute les individus qui ont commis ces crimes. Beaucoup d'entre eux ont été identifiés mais personne n'a été poursuivi en justice. La confrontation avec la responsabilité pénale est un pas indispensable et utile non seulement pour les coupables directs mais aussi pour la communauté à laquelle ils appartiennent. Cependant, la justice est satisfaite seulement partiellement par la poursuite pénale des individus et du point de vue des victimes de manière peut-être trop abstraite. Du point de vue de la communauté serbe gravement endommagée, ce sont les questions pratiques, pas du tout abstraites, qui se posent. Qui va réparer tous ces dommages et lui garantir le retour à l'état avant le crime dans la mesure du possible ? Et cela signifie au moins deux choses. Tout d'abord, les conditions nécessaires au retour de la communauté serbe détruite, torturé, chassé, doivent être réunies pour qu'elle puisse recommencer une nouvelle vie dans ces foyers centenaires qui lui reviennent de droit. Ensuite, les agresseurs doivent être privés de toute possibilité de tirer un profit durable quelconque du crime qu'ils ont commis en éradiquant, avec succès leurs voisins et les foyers de leurs voisins de la face de la terre.

Etant donné que les auteurs du crime étaient des représentants de la « Présidence » de Sarajevo et leur « gouvernement », il paraît logique que la responsabilité pour la crime et ses conséquences doit être endossé par les héritiers légaux de ces structures. Dans ce cas, il s'agit de l'entité qui s'intitule aujourd'hui La Fédération de Bosnie et Herzégovine. Car c'est avant tout un crime d'Etat et pas un crime individuel.

LA HONTE. Les scènes horribles que Dr. Ljubiša Simić apporte dans sa monographie, accompagnées des commentaires bouleversants, ne représentent pas seulement un crime sans précédent mais aussi une honte pour l'humanité toute entière. Mais il est nécessaire d'éclaircir quelque chose. Indépendamment de l'appartenance religieuse des auteurs, ces images ne représentent pas le visage de l'Islam et n'ont aucun lien avec cette grande religion humaniste. L'Islam est le centre d'une brillante civilisation mondiale dont la grandeur et la profondeur les « Musulmans » séduits de Srebrenica ne sont même pas capables d'imaginer. Les pilleurs primitifs ne peuvent pas être égalisés avec les bâtisseurs d'Alhambra et Taj Mahal. Ces crimes n'auront jamais pu être commis par quelqu'un qui connaît les valeurs de l'Islam, qui est conduit par ces principes et qui agit véritablement en son nom.

Et même si c'était le cas, ce genre de crime ne devrait pas rester impuni et les victimes laissés sans réconfort. Maintenant, c'est aux institutions internationales et aux organes juridiques de Bosnie et Herzégovine de jouer.

ПРЕДИСЛОВИЕ

Стефан Карганович¹

ТАБУ. Страдание сербской деревни Сребреница является табу темой. Никто не решается громко и открыто писать о ней. Существует ли закон по которому это запрещено? Пока нет. Это урегулировано намного более subtilным и коварным видом репрессии, который каждый подобный разговор, который был бы громче шепота, пересекает. Дано добро на всеобъемлющую блокировку средств массовой информации и услужливое сотрудничество коррумпированного политического общества.

Последствием этого обвинительного молчания является то, что сербские жертвы Сребреницы не упоминаются. А уничтоженные сербские селения, Голгофу которых д-р Любиша Симич выставляет перед лицом равнодушной мировой общественности, стерты из сознания, перестают существовать и морально. Так же как в период войны в Боснии и Герцеговине с 1992 по 1995 гг. они были разрушены физически, и такими же — в позор лицемерному миру — остаются до сегодняшнего дня.

Что стало причиной такой навязчивой равнодушности со стороны тех, на которых находят приступы моралистического бешенства при получении сообщения о самом незначительном повреждении прав человека в самом удаленном закоулке планеты?

Точно и ответственно д-р Любиша Симич поставил диагноз поражающего состояния сербской Сребреницы, через фотографии, которые приравниваются тысячам слов. Так же убедительно он констатировал и причины этого ужасного состояния:

«То, что сербские деревни до сегодняшнего дня не восстановлены не говорит о том, что западные организации полюбовно относятся к бошнякам, ненавидя сербов. Речь только о совпадении политических интересов. Если бы европейские фонды по развитию и возобновлению региона Сребреницы занялись восстановлением сербских деревень, этим они признались бы, что эти деревни были уничтожены. Из этого последовал бы вывод, что уничтожили их бошняки, из чего следует, что бошняки совершили самые гнусные преступления в этом регионе. Таким образом, тезис о виновности исключительно одного народа, в нашем случае — сербов, лишился бы смысла».

¹ Председатель, Исторический проект Сребреница, Ден Гааг, Голландия

Табу на сербскую Сребреницу представляет механизм, защищающий не только преступников, но и их сотрудников в регионе, и шире. Без этого табу вся официальная конструкция о Сребренице, а также и все политические комбинации надстроенные над ней, бесславно бы рухнули, как карточный домик. Это как раз и является причиной для такой решительной борьбы не на жизнь, а на смерть, борьбы которой не чужды самые низкие средства, для того чтобы эта односторонняя версия — в которой нет места слезам сербских матерей, в которой не упоминаются сербские страдальцы — удержалась любой ценой.

ПРЕСТУПЛЕНИЕ. Во время войны, с 1992 по 1995 гг, сербские деревни в районе Сребреницы были (здесь мы употребим одну из любимых формулировок трибунала в Гааге) мишенью широко распространенных и систематических атак мусульманских вооруженных сил, действовавших из анклава Сребреница. Судьба сербов из Сребреницы лишь отражение их судьбы в Боснии и Герцеговине в целом во время военных столкновений. Сербов, проживавших в Сребренице и в окружавших ее деревнях убивали сотнями, мучали, выгоняли из родных домов и похищали в качестве заложников или для обмена. Большинство деревень сожжены, а личное имущество сербов ограблено.

Атаки были безжалостными, направленными именно на сербов, без какой-либо попытки установить степень участия или позицию жертвы по отношению к войне, происходившей в Боснии и Герцеговине, не говоря уже о том представляла ли жертва какую-либо военную угрозу для мусульманской стороны. Важно подчеркнуть, что мусульманские силы из Сребреницы не действовали самостоятельно, т.е. политической и военно-командной цепочкой были тесно связаны с режимом Али Иметовича и его Президиумом в Сараево. В связи с этим, послушаем компетентное мнение генерала Филиппа Мориона, команданта сил ООН, УНПРОФОР:

Насер Орич был послушным. Он был шефом одной банды. Он из анклава вел партизанскую войну и считал себя бойцом на службе у Президиуме.²

Это «правительство» представлялось общественности как «многокультуральное» и «многоэтническое» и им удалось соблазнить многих на Западе своей умелой пропагандой. Одновременно, представители этого «правительства» из Сребреницы в течении трех лет занимались невиданным погромом, не обращая внимание на то, что их жертвами были крестьяне, отличавшиеся от своих соседей только тем, что были сербами и христианами. Судя по всему, это единственный случай, когда «правительство», получившее международное признание, пользовалось военными инструментами для резни тех же граждан, которых перед лицом международного сообщества лицемерно признавала за своих. Разоренные сербские деревни представленные на фотографиях — сербский Карфаген, надгробная надпись на последнем дыхании мрачного двадцатого столетия — ясно показывает, почему сербы в Боснии и Герцеговине так настойчиво хотят господствовать собственной судьбой

² Свидетельство генерала Мориона во время процесса над Слободаном Милошевичем, 12 февраля 2004 года, стр. 32045, строки 1–4.

и почему это совсем разумное требование, на которое они имеют безусловное право. Республика Сербская им нужна как убежище, так же как государство Израиль необходимо нужно еврейскому народу.

ОТВЕТСТВЕННОСТЬ. Если преступление не должно остаться без наказания, что является весьма приемлемым тезисом, который энергично заступается с момента окончания войны в Боснии и Герцеговине, тогда напрашивается вопрос: кто понесет ответственность за это преступление и за то, что с огромных территорий региона Сребреницы стерта сербская община?

В сербской Сребренице, наряду с уничтоженными людскими жизнями, одновременно были разорены и все материальные условия для существования людей в любом виде. Как видно на фотографиях, а любая из них говорит больше тысячи слов, там где когда-то мирно жили яркие общества людей, со своими домами, школами, домами культуры, клиниками, детскими площадками и другими сопутствующими объектами, сейчас находятся опустошенные пепелища, покрытые зарослями и скорбью. Эти невинные люди и их трудолюбивые предки столетиями живут и работают здесь, рождаются и умирают, сеют и убирают, а в период с 1992 по 1995 гг. они не только были выгнаны из своих домов, но и в значительной мере — с этого света. Более того, все материальные основы их жизни и условия для выживания их общества были свирепо и беспощадно уничтожены. Тем, кто тогда остались в живых, сегодня некуда вернуться.

Кто-то же должен ответить за это. За это монументальное преступление, совершенное над целым человечеством, а не только над своими обездоленными соседями, кто-то должен быть срочно призван к ответу.

Тем не менее, у Голгофы сербской Сребреницы есть хотя бы один положительный и морально очищающий эффект. Она сорвала маску гуманности с дежурных представителей мировой совести, которые после войны сбежали в Сребреницу с чемоданами денег и другого материального добра, но с требованием, чтобы все это было направлено только одной стороне и с решительным исключением другой. Как и во время войны, когда пострадавшие сербы были невидимыми на международных экранах, теперь их выжившие соплеменники, после всех ужасов войны, опять так же не существуют для апостолов гуманности.

Эти международные организации, если хотят, могут изображать гуманность, но, положив руку на сердце, скажу — реально они ничено и никому не должны. Они не совершали преступления, они только театральные пропагандистские пользователи его последствий.

Ответственность, без сомнения, лежит на лицах, совершивших преступления. Из их числа многие идентифицированы, но никто из них до сих пор уголовно не преследуется. Сталкивание с уголовной ответственностью представляет собой необходимый и полезный шаг не только для непосредственных виновников, но и для общины, к которой они принадлежат. Но, уголовным преследованием отдельных лиц правда удовлетворяется только частично, и с точки зрения выживших жертв даже слишком абстрактно. С точки зрения тяжело потерпевшей сербской общины,

возникают не абстрактные, а весьма практичные вопросы. Кто возместит ей огромный ущерб и как обеспечить возврат в то состояние, насколько это возможно, какое было до начала войны? Это означает, как минимум, две вещи. Во-первых, необходимо создать условия, необходимые уничтоженной, в десятки раз уменьшенной и выселенной сербской общине для возобновления устойчивого существования в краях, где она веками живет и в которых безусловно имеет право на существование. Во-вторых, преступники должны быть лишены любой возможности извлечь какую-либо долгосрочную выгоду от совершенного преступления, от стирания своих соседей и их домов с лица земли.

Так как преступники являлись уполномоченными «районными» представителями сараевского «Президиума» и его «правительства», логичным представляется, чтобы ответственность за преступление и его последствия понесли преемники этих структур. В конкретном случае, правопреемником является энтитет, называющийся сегодня Федерация Боснии и Герцеговины. Прежде всего, это государственное, а не индивидуальное преступление.

ПОЗОР. Ужасающие картины, фотографии которых д-р Любиша Симич показал в своей монографии, и которые в настоящем тексте он, потрясенный, комментирует, не представляют только беспрецедентное преступление, но и огромный позор для всего человечества. Однако, необходимо кое-что пояснить. Несмотря на формальную принадлежность преступников, они не представляют ислама, а также никоим образом не связаны с ним. Ислам — великая и гуманная религия мирового масштаба и центр блестящей мировой цивилизации, размер и глубину которой обманутые «мусульмане» Сребреницы не способны даже представить себе. Прimitивные разрушители не должны становиться в один ряд со строителями Альхамбры и Тадж Махала. Данные преступления не смог совершить, ни одобрить никто кто знаком с ценностями ислама, кто руководствуется его учениями или кто действительно поступает от его имени.

Даже если это и так, это преступление не должно остаться безнаказанным и без утешения для жертв. Очередь сейчас за международными организациями и правоохранительными органами Боснии и Герцеговины.

ПРЕДГОВОР

Стефан Каргановић¹

ТАБУ. Страдање српске Сребренице је табу тема. Нико се не усуђује да о њој гласно и отворено говори и пише. Постоји ли закон који то забрањује? Још не. То регулише много суптилнији и перфиднији вид репресије који сваки разговор такве врсте, који би био гласнији од шапата, онемогућава. На делу је свеобухватна блокада средстава јавног информисања и сервилна сарадња поткупљеног политичког света.

Последица те окривљујуће ћутње је да су српске жртве Сребренице невидљиве. А уништена српска насеља, чију голготу др Љубиша Симић ставља пред равнодушно лице светске јавности, самим чином брисања из сазнања престају да постоје и морално, као што су за време ратног сукоба у Босни и Херцеговини 1992–1995. била разорена физички и у таквом су стању — на срамоту лицемерног света — остала до данашњег дана.

Који је разлог за овако наметљиву равнодушност од стране оних које спопадају напади моралистичког беснила на вест о најбезначајнијем кршењу људских права у најзабаченијем кутку планете?

На исти начин као што је прецизно и савесно, сликама које вреде хиљаду речи, дијагнозирао потресно стање српске Сребренице, др Љубиша Симић је подједнако убедљиво констатовао и етиологију тог жалосног стања:

„Чињеница да су српска села и даље необновљена не говори да организације са Запада воле Бошњаке а мрзе Србе. Ради се о поклапању политичких интереса. Када би европски фондови за развој и ревитализацију сребреничког региона почели обнављати српска села, дошли би у ситуацију да морају да признају да су она била уништена. То би навело на закључак да су их уништили Бошњаци, а из тога би се закључило да су Бошњаци чинили најгнусније злочине у том региону. Од тога би се срушила теза о кривици само једног народа, у овом случају — Срба.“

Табу на српску Сребреницу је механизам који штити не само злочинце, већ и њихове сараднике на овим просторима, и много шире. Без тог табуа, целокупна конструкција званичне приче о Сребреници, и све политичке комбинације које на тој

¹ Председник, Историјски пројекат Сребреница, Ден Хаг, Холандија

причи почивају, неславно би се урушиле као кула од карата. То је разлог за ту грчевиту борбу, која не преза од средстава најниже врсте, да се та једнострана прича — у којој за сузе српских мајки нема места, нити за српске страдалнике помена — одржи по сваку цену.

ЗЛОЧИН. Током целог периода рата, од 1992. до 1995, српска села око Сребренице била су (да употребимо једну од омиљених формулација Хашког трибунала) мета широко распрострањених и систематских напада муслиманских војних снага које су деловале из сребреничке енклаве. Судбина сребреничких Срба је само микрокозма њихове судбине у БиХ у целини током ратног сукоба. Срби, који су живели у Сребреници и у околним селима, били су убијани у стотинама, злостављани, изгнани са својих огњишта и киднаповани као таоци или ради размене. Већина села су спаљена а лична имовина Срба опљачкана.

Напади су били безобзирни и они су циљали на Србе као такве, без покушаја да се утврди ангажованост или став жртве према сукобу који се одвијао у БиХ, а још мање да ли је жртва на било који начин војно угрожавала муслиманску страну. Важно је подвући да муслиманске снаге из Сребренице нису деловале самостално, већ да су политичким и војним командним ланцем биле уско повезане са режимом Алије Изетбеговића и његовим Председништвом у Сарајеву. Да чујемо у вези са тим питањем компетентно мишљење генерала Филипа Моријона, команданта УНПРОФОР-а:

Насер Орић је био послушан. Он је био шеф једне банде. Он је из енклаве водио герилски рат, и он је сматрао себе борцем у служби Председништва.²

Та „влада“ јавно се представљала као „мултикултурна“ и „мултиетничка“ и многи на Западу били су заведени њеном вештом пропагандом. У исто време, представници те „влдаде“ из Сребренице спроводили су немилосрдни трогодишњи погром који није водио рачуна о томе да су њихове жртве били сељаци који су се од својих комшија муслимана разликовали само по томе што су били Срби и хришћани. Ово је по свој прилици јединствен случај где је једна међународно призната „влада“ користила своје војне инструменте за спровођење покоља истог становништва које је пред међународном заједницом лицемерно својатала за своје грађане. Разорена српска насеља која су на сликама приказана — српска Картагина, која је као епитаф настала на самом издисају тамног двадесетог столећа — јасно показује зашто Срби у Босни и Херцеговини захтевају да буду господари сопствене судбине и зашто је то потпуно разуман захтев на који они имају безусловно право. Њима је Република Српска неопходна као уточиште, исто као што је држава Израел неопходна јеврејском народу.

² Сведочење генерала Моријона на суђењу Слободану Милошевићу, 12. фебруара 2004. г., с. 32045, редови 1–4.

ОДГОВОРНОСТ. Ако злочин не сме да прође без казне, а то је потпуно прихватљива теза која се енергично заступа од окончања сукоба у Босни и Херцеговини, онда се мора поставити питање: ко сноси одговорност за овај злочин, и за брисање српске заједнице са огромних површина територије сребреничке општине?

У српској Сребреници, поред уништених људских живота, истовремено су били разорени и сви материјални услови за опстанак људских бића у било каквом виду. Као што слике јасно показују, а свака од њих вреди најмање хиљаду речи, тамо где су некада у миру живеле вибрантне људске заједнице са својим домовима, школама, културним центрима, клиникама, игралиштима за децу и свим осталим пратећим објектима, сада се налазе опустела згаришта прекривена коровом и тугом. Та недужна људска бића, која скупа са својим вредним прецима ту већ столећима живе и раде, рађају се и умиру, сију и жању, нису између 1992. и 1995. године само били протерани са својих огњишта, него велики број њих и — из овога света. Више од тога, све материјалне основе њиховог живота и услови опстанка њихове заједнице били су свирепо и безпоштедно уништени. Они који тада нису платили главом сада више немају куда да се врате.

Неко за то мора бити одговоран. За то монументално недело учињено целом људском роду, а не само својим ојађеним суседима, неко мора хитно да положи рачуне.

Голгота српске Сребренице имала је бар један позитиван и морално пречишћавајући ефекат. Она је збацила маску хуманости са лицемерних белосветских душебрижника који су се после окончања сукоба сјатили у сребренички крај са торбама пуним новца и других материјалних понуда, али са захтевом да све то буде усмерено једној заједници са изричитим искључењем друге. Као што су за време рата настрадали Срби на међународним екранима били невидљиви, тако њихови преживели сродници сада, после свих ратних страха, за апостоле хуманости и даље не постоје.

Те међународне организације и могу, ако то желе, да глуме хуманост али — руку на срце — они никоме ништа стварно не дугују. Они нису починиоци злочина него су само театрални пропагандни искоришћивачи његових последица.

Одговорност без икакве сумње носе појединци који су те злочине извршили. Међу њима, многи су идентификовани али нико од њих још није био кривично гоњен. Суочавање са кривичном одговорношћу је неопходан и користан корак не само за непосредне кривце већ и за заједницу којој они припадају. Међутим, кривичним гоњењем појединаца правда се задовољава само делимично, и са становишта преживелих жртава можда превише апстрактно. Са становишта тешко оштећене српске заједнице, постављају се не апстрактна, већ врло практична питања. Ко ће јој надокнадити огромну штету и како ће се обезбедити повратак, колико је то могуће, на стање које је постојало пре злочина? А то значи најмање две ствари. Прво, морају се створити услови који су уништеној, десеткованој и прогнаној српској заједници неопходни да би она могла поново отпочети одрживи живот на огњиштима где вековима обитава и где има безусловно право да постоји.

Друго, нападачи се морају лишити сваке могућности да извуку било какву трајну корист од почињеног злочина успешним брисањем својих суседа и њихових домова са лица ове земље.

Пошто су починиоци злочина били теренски представници сарајевског „Председништва“ и његове „влада“, логично је да одговорност за злочин и за његове последице имају да сносе правни наследници тих структура. У овом случају, то је ентитет који се данас зове Федерација Босне и Херцеговине. Јер ово је, пре свега, државни а не појединачни злочин.

БРУКА. Језиви призори чије слике др Љубиша Симић у својој монографији доноси, и које у свом тексту он потресено коментарише, не представљају само беспримерни злочин, већ и за читаво човечанство једну огромну бруку. Али неопходно је да појаснимо једну ствар. Без обзира на формалну припадност починиоца, те слике не приказују Ислам нити оне са њим имају икакве везе. Ислам је једна велика и хумана светска религија и средиште једне блиставе светске цивилизације чију величину и дубину заведени „муслимани“ Сребренице нису способни ни да замисле. Примитивни рушиоци не смеју се изједначавати са градитељима Алхамбре и Таш Махала. Ове злочине није могао да почини нити да одобри нико ко познаје вредности ислама, ко је руковођен његовим учењем или ко стварно поступа у његово име.

Све и да је тако, то је злочин који не сме остати без казне и без утехе жртвама. На потезу су сада међународне установе и правосудни органи Босне и Херцеговине.

SERBIAN VILLAGES THEN AND NOW

Dr. Ljubiša Simić¹

More than 15 years have gone by since the attacks on Serbian villages in the region of Srebrenica, Bratunac, and Skelani. Since then, the landscape has not changed much and, in general terms, it would have to be said that their appearance has deteriorated. The villages in this area appear more ruined and ghostly than they were back then, when their inhabitants were subjected to devastating attacks and massively expelled from their centuries-old homesteads.

It seems that today there are even more open questions than there were fifteen years ago, but there are regrettably far fewer answers. Many events which took place in that region remain obscure, or they have been overshadowed by what happened in July of 1995. The truth should have come out in the end, but it did not, that, for the most part, Serbian villages have remained in the same dismal state in which their Moslem neighbors had left them after a series of unprovoked and relentless attacks during 1992 and 1993.

The first issue that strikes the observer is the Serbian community's strange reticence to speak about their experiences during the 1992–1995 war and to share the story of their suffering with the rest of the world. They rationalize their silence by pointing out that after peace was concluded in 1995 the Serbian community were the target of an effective, thoroughgoing media war. It artificially created a climate not only in Bosnia, but in the world at large, in which there was little room for empathy for their plight.

While touring these villages, one has the impression of abandonment and alienation. In some of them, time continues to stand still and the rhythms of life are imperceptible. Empty, barren, and isolated, they mutely greet each year as it comes and see it off as it departs. They also narrate the tale of human suffering and of the persecution of an innocent people. Those homesteads are now home to wild animals and stray dogs. There are no children left in those communities, or they are too few to notice. Schools were destroyed, but nobody is investing into their reconstruction because there is no one left to attend them. Here and there, you might run into a remodeled church, but as a rule its doors will be locked. There is not a living soul anywhere near, and the diocese considers that it suffices to open the doors a few times a year just for the major holidays.

One of the first villages that we visited was Podravanje. It is located about 30 kilometers from Srebrenica and, under a cover of snow, it barely showed any signs of life.

¹ Research fellow, Srebrenica Historical Project.

Our hostess, Milojka Bibić, is giving us a comprehensive account about the attack on Podravanje, which took place on September 24, 1992, from the direction of the neighboring Moslem villages. She is the only survivor of the formerly numerous Bibić family. Her two brothers, father, and mother, were not so lucky. She found one slain brother with his limbs broken, while the other was decapitated. On that sinister day, the Moslems destroyed the entire village, torched the inhabitants' homes, and killed the cattle and every villager who had remained behind. The ritualistic murders which took place in that village bear mention. Severed Serbian heads were stuck on fence posts. In some cases, the persons whose heads were cut off were over 80 years-old, which speaks a great deal of the monstrosity of this crime as well as something about its perpetrators.

The fate of Podravanje inhabitant Drago Mitrović is eloquent testimony to this mindless cruelty. During World War II, he was a child and his throat was then slit. But while the relatively superficial wound miraculously healed, it left him permanently mute and with an ugly scar. His Moslem neighbors, however, managed subsequently to finish the botched job they started during World War II. The unfortunate man, who had to live with aphasia (inability to speak as a consequence of the attempted throat-slitting during World War II), was hunted down by the Moslems during the attack on Podravanje and this time they did manage to slaughter him. The grandsons of those who tried to slit the unfortunate man's throat during the last world war showed more skill this time and they successfully finished the job. It is as if in the interim they had been taking lessons from their fathers and grandfathers, whose World War II knives were just as sharp.

Somewhat closer to Srebrenica, the village of Brežani was attacked on June 30, 1992. To this day, the effects of violence are visible on the houses there. In the center of the village, there is a small Orthodox cemetery which still exhibits signs of vandalism. Once they took over the village, and after expelling the Serbian population, the Moslems turned their attention to Serbian cemetery headstones. They knocked them down and gouged out the eyes of the dead who were depicted in the photographs. After the locals were finally able to return, one of the graves was found wide open. During the attack, the entire village was devastated. The bones of Serbian children were scattered all over the village and they had to wait almost nine months for a proper burial because from June of 1992 to March of 1993 the village was under Moslem occupation. During that period, the bodies of slain Serbs were left to stray animals to feed on the remains. Signs of physical violence were found on some of the bodies. Clearly, for some of the attackers it was not enough to kill a person; they also needed to leave their personal mark on the corpse. Today, the village has barely 50 inhabitants, while once there were over 200. Among the victims, in addition to women, there were also children and some elderly persons. The youngest person killed on that day was 15, the oldest was 88 years old.

The road now takes us to Bukova Glava. We proceed on foot, because the condition of the main road does not allow access by automobile. The path takes us mainly through the forest and finally we arrive at this tiny outpost, separated from the rest of civilization and situated in the midst of a beautiful landscape. The first thought that comes to us is a question: who might have been so offended by this off-the-beaten-path and strategically, and in every other way, insignificant locale, to come and inflict such a fate on it? There is not much to see, except for ruins and a handful of old people trying to breathe some semblance of life into their village but — it so seems — with negligible prospects of success being, as they are, at the end of their life span, and without any young people

returning there to help them. In the immediate vicinity, there is also the village of Mala Turija, and somewhat farther, Pribičevac. Both of those villages experienced an identical fate: they were totally destroyed.

Everyone familiar with the region of Srebrenica will know whereof we speak, as soon as we mention the village of Zalazje. During World War II, in 1943, local fascist collaborators killed over 90 inhabitants of this village, mainly children and women. A collective bone repository and a memorial, erected in 1962, attest to those events. Half a century later, on July 12, 1992, that scenario was repeated, and Serbian homes were destroyed and their inhabitants were once again put to the knife. Not far from Zalazje is the village of Obadi, and further on lies Andrići, a village that is no longer to be found on the world's map. Indeed, although the village was wiped out, life here abounds in a different form. Each year, numerous apple trees persistently offer up their bounty as they await the return of their owners. Obviously, apple trees are more determined than the local politicians have been during all these years in their attempts to maintain some semblance of normal life. All over, there are apples to spare, seemingly in quantities not seen anywhere else. For the moment, they happen to be the only life form here and the only witnesses of heinous crimes. The village cannot be reached using the nonexistent former road. Determined travelers must make their way through the forest if they wish to appreciate what is left of Andrići. Once in Andrići, what they would see are the remnants of foundations of razed homes which are now overgrown with weeds, as well as bushes and other similar kinds of vegetation.

At the other end of Srebrenica municipality is the village of Krnjići. The road to that village takes us through the fully renovated and revitalized Moslem village of Tokoljaci.

Krnjići used to be known for the considerable number of learned people who had been born here. Until 1959, this sizeable place had the status of a municipality. In the middle of the village are the remains of the Cultural center which, during the attack was completely destroyed and burned. In the Cultural center, the Moslems burned alive the village teacher, Vasa Parača, born in 1912, who taught not only local Serbs but Moslems as well. He was a man who during his lengthy career as an educator served members of both communities. In addition to the Cultural center and the schoolhouse, all Serbian households were also targeted by the marauding attackers. As a result, not a single home survived the attack on July 5, 1992. Today, not a soul lives in Krnjići any longer. Inhabitants who managed to survive the attack have found refuge in Serbia, Hungary, Russia, and other locations throughout Europe.

It is difficult to talk about Srebrenica without mentioning the village of Karno. In the center of the village stands a 19th century monastery dedicated to the Protection of the Mother of God. This is a place that was mentioned and described by the Nobel prize winning author, Ivo Andrić, who held the people of this village in great esteem. Unfortunately, both this — and the neighboring Serbian village of Medje — are depopulated today. The destroyed Serbian homes in the area have practically blended with surrounding nature. In a few years, hardly any signs will remain to indicate that human beings had ever lived here and that this land is Serbian.

And just as you think that the chalice of suffering for the local Serbian people was full, you experience a surprise in the form of the village of Ratkovići. The village is situated in the midst of several completely renovated Moslem villages. On one side of it lie Osmače, Podkorijen, Dedići, and Poznanovići, on the other — Moćevići. These Moslem

villages are brimming with life and are full of happy children running around. Alongside the asphalt, and the repaired gravel, roads we see renovated schools, houses, and an entire infrastructure offering to the inhabitants a sustainable life. In contrast to those villages, Ratkovići cannot be reached by any conveyance. In order to come to the village, you must walk several kilometers on foot up a muddy road. There is not even electricity in the village, and as for infrastructure, it is superfluous to even talk about it.

We can therefore say without hesitation that it would be difficult to find anywhere else a people who had been treated with comparable callousness.

I am unaware that anywhere in Europe such a double standard is being practiced toward communities who live side by side in such a relatively small geographical area. Whatever happened to the noble ideas about justice and equality that foreign diplomats never tire of preaching to us? This example lays bare the hypocrisy of a good part of Europe, and of America as well, because their reconstruction agencies have refused to invest a single penny into the renewal of this Serbian village, or of Serbian villages in this region in general. To put it starkly, they are not interested in suffering if it is Serbian. One even gains the impression that they are not particularly pleased when any reference is made to it. The political climate in their countries favors others in the region, and Serbs are simply nonexistent in that equation.

Finally, after walking several kilometers, we found ourselves in the hamlet of Gornji Ratkovići. The first thing that you notice is the size of the village. Before the war, the village had the status of a local community and it was indeed one of the largest in the area. That fact is illustrated by the existence of several cemeteries in the hamlet of Donji Ratkovići.

It seems almost superfluous to make a special point of the fact that we did not encounter a single local in this village. The village is totally barren and empty. While you tread the muddy road, you feel the silence pressing down upon you from all around. There is not a sound to be heard and you see only the thick fog which has descended upon the remaining ruins. That makes the scene more ghostly still. True, there is a single home in the village that one of the locals had rebuilt, but it is uninhabited. The owners found refuge on the other shore of the River Drina.

The village was attacked on June 21, 1992. While pillaging and plundering, the Moslems torched every single home they could lay their hands on and they killed every villager who failed to run away, or who might have attempted to avert the destruction of his homestead. Surely, there must also have been those among them who had faith in their Moslem neighbors and for that reason did not abandon their homes. That trust cost them their lives and it also imparts a valuable lesson to the younger generations.

On the monument which was later erected to honor the victims, you can even see the names of persons who were entering the ninth decade of their lives. Even so old and helpless, they were targeted in the Moslem pogrom. Some of them, like the paralyzed grandmother, Desanka Stanojević, were burned alive inside their own homes.

The other aspect of the tragic fate of this village are its homes, or to be more exact: the remnants and foundations of what used to be homes, because not a single dwelling was spared in the attack. With our camera, we made a record of more than 50 completely obliterated Serbian homes. Some of them we could not approach closely because of the thick vegetation; others in fact exist no more because the ravages of time have removed and wiped them out forever from these parts.

It should be noted that before the war Ratkovići had over 300 inhabitants. Today, not a single one is left. A portion of the inhabitants were killed, another portion were expelled, and their homes — as the photographs demonstrate — were completely destroyed, leaving the village practically dead. The village started down that martyr's path 17 years ago, thanks to its Moslem neighbors. But, strangely, the village continues along the same path today, only now not because of the Moslems but thanks to those who have shut their eyes and turned their heads away from this heinous crime.

When we are talking about crimes in the area that were committed by members of the Moslem community, we cannot sidestep the local community of Kravica, which is spread over a considerable area and includes several villages and hamlets. All those locales experienced the same fate as Kravica; they were attacked on Orthodox Christmas Day in 1993. The attack was carried out from three directions, it was well organized and it was planned for some time. The entire area which lies above the village of Kravica belongs to the large village of Brana Bačići, with several of its hamlets strewn all across the foothills. All the hamlets (Donji Bačići, Štulići, Velika Njiva, Rušići) were completely obliterated, the homes torched, and most of the population were expelled.

That the wickedness of those who conducted the attack seemingly knew no bounds is attested to by the fate of a monument left over from World War II. During the 1993 attack, a memorial was desecrated that long ago was erected to honor Mileva Mladjenović, who in 1944 was slaughtered together with her one year-old daughter and her mother-in-law by having their throats slit by the local Ustashi collaborators. Even though the memorial is not located even close to inhabited areas or in a conspicuous place, the Moslems, who occupied the zone for several months after their Orthodox Christmas Day attack on Kravica in 1993, did not leave it in peace. With bullets or with a dull object, they damaged the picture of the dead person on the memorial headstone. Perhaps the headstone desecration was some small comfort for the grandchildren of those who slit the throat of a year-old child for no other reason than that it was Serbian. In the last war, there were apparently those who could not resist repolishing their grandfathers' rusted knives that were laying dormant for half a century.

Villages in the area of Skelani fared no better. The series of obliterated Serbian villages is quite long. Regrettably, some of them are no longer accessible because the roads which formerly led to them are overgrown with thick weeds. In some of those villages there is not a soul that lives any more. On one occasion, while we were on our way to Skelani, we crossed paths with an elderly man astride a horse. As the local guide explained it, he is the sole human being still living in what is left of his village and every so often he rides his horse down to Skelani to buy basic provisions. Somewhat further on is the village of Božići. Whether it was because of its name [linguistically, the word "Božići" suggests the Christian God], or for some other reason, the village was totally destroyed. Like so many other villages, it was attacked at a moment when the locals had no clue what was coming. It was while the wheat harvest was in full swing, on August 5, 1992, that Moslem neighbors attacked, killed a number of the inhabitants, put homes to the torch, and carried away the wheat.

One of the village's inhabitants made a special impression by pointing to the foundation of his destroyed former home and explaining to us that it had survived the First and the Second World Wars, but that it did not fare as well and did not manage to outlive the attack of the Moslem neighbors this time around.

We should also mention some of the other nearby villages, such as Klekovići, Pribojevići, Arapovići, Gaj, Jezero, Bradići, among a number of others, where Serbs used to live and which today are burnt piles of debris.

There is no end to tales that could be told about these wretched Serbian villages. For the most part, they have one feature in common. They were destroyed systematically, following essentially the same, standard pattern.

The process of their slow withering away since then has not been reversed to this day. That entitles us to say that a significant number of these villages looks considerably worse today than they did coming out of the war years.

Today, upon the foundations of what used to be Serbian homes, instead of children you see weeds, which are conquering Serbian land relentlessly, meter by meter. On some sites, where there used to be a family home there remain now only heaps of scattered bricks and broken masonry. In most cases, the foundation stones are covered by tall vegetation which makes them almost unrecognizable during Spring and Summer months.

There are countless questions, and seemingly as many devastated villages and homes. What seems to be lacking are clear answers or is it, perhaps, that conditions are not yet ripe to obtain them? I believe that the future will ultimately tell us who is responsible for the exodus of the Serbs and for the obliteration of their roots, as well as for the cloud of reticence which is suspended over the entire region and which prevents both the domestic and the foreign public from learning the truth about the fate of Srebrenica's Serbs.

During the post-war period, countless organizations became involved with reconstruction and refugee return. Many of them have refused to invest a single penny into the return of Serbian refugees or the reconstruction of their dwellings. They rationalize their policy by saying that there is no hard evidence of Serbian suffering. That shallow rationale only encourages those whose goal is to expel even the handful of remaining Serbs. Proof of that are the broken windows on the facade of a modest home that was rebuilt for a Serbian family in the village of Jezero. It is located side by side with a splendid turnkey housing complex constructed exclusively for Moslems by a British donor agency. The burning question is clear: after all the horrors of the past, who still dares to cast stones at Serbian homes, and is it really possible that Serbs are still not secure on the land of their ancestors, the land where they have been living for centuries?

Up to the present, a bit over 500 Serbian homes have been rebuilt. That is an insignificant figure by comparison to the number of homes that were reconstructed for the other community. When account is taken of the fact that the majority of destroyed homes in the villages surrounding Srebrenica belonged to Serbs, this disparity becomes even more shocking. Reconstruction money for the region is to be measured in the millions of dollars. Regrettably, Serbs have received no more than crumbs from the community reconstruction cake set aside by Europe and the international community for the revitalization of the Drina Valley region.

From the political perspective, it is understandable that for most Western reconstruction agencies to become involved in the restoration of Serbian villages would be to play with fire. Rebuilding upon the foundations of Serbian homes would be tantamount to admitting that it was the Moslems who destroyed what used to be there. That further suggests that they had committed brutal crimes and that they ought to be held accountable for their wartime crimes alongside the other communities of Bosnia and Herzegovina, instead of receiving a generous amnesty and being treated as the victims of

that war. Unfortunately, there are some for whom the truth is unacceptable and who will, therefore, firmly shut their eyes to the suffering of the Serbian people. Whose interest dictates that Serbs must not be mentioned in the context of victims? Why is it that, in disregard of obvious and dismaying facts, the burden of guilt for the ravages of war must be borne exclusively by Serbs?

Whatever, but the future of Serbian villages and their inhabitants is uncertain. As numerous photographs demonstrate, their condition shows no measurable improvement in relation to the turbulent war years. Except for patience and hope, these people do not have much else. As they themselves put it, what they find the most offensive is the fact that not only during the war, but also in the period of peace that followed, they have not received a fair hearing from anybody. They find it incomprehensible that anyone would attempt to turn them into war criminals and that the international public knows next to nothing about their plight.

Anyone who would bother to take a closer look at the photographs will immediately grasp what misery those people have had to endure.

It is unfortunate that to this day not a single individual among those who were burning and pillaging Serbian villages was made to face justice. In a few sporadic cases, when that was attempted, punishment was successfully evaded. It seems that collective guilt with which it is being attempted to burden one people does not leave much room even for symbolic punishment of individual perpetrators from the ranks of the other. It therefore remains a very acute question whether justice will ever make itself felt here. Abandoned and left to their own devices, local Serbs have but slight prospects to right the injustices which have been inflicted upon them. Their cries are not even capable of reaching the other shore of the Drina River, let alone some more distant audience.

Their survival presents a great challenge for future generations. That is one of the reasons this book was written: to wrest those obliterated villages from oblivion, to convey the unjust suffering of their inhabitants to the world, and to tear down the walls of silence by which they have been surrounded all these years and to which human injustice has condemned them.

That, precisely, is our goal and the *raison d'être* of our non-government organization. To comprehensively, factually, and empirically confront the myths constructed during the last decade and a half.

LES VILLAGES SERBES AUTREFOIS ET MAINTENANT

Dr. Ljubiša Simić¹

Plus de quinze ans se sont écoulés depuis l'attaque des villages serbes dans la Région de Srebrenica, Bratunac et Skelani. L'image n'a pas beaucoup changé depuis cet époque et si on devait donner une estimation générale, elle serait certainement très mauvaise. Les villages dans ces régions ont l'air plus déserts et plus macabres qu'au moment où ils ont été pris d'assaut par les hordes déchaînées, les habitants chassés de leurs foyers centenaires.

Les questions sont aujourd'hui, paraît-il, plus nombreuses qu'il y a quinze ans, et les réponses ne sont toujours pas suffisantes. De nombreux événements dans cette région ne sont pas élucidés ou ils sont restés dans l'ombre des événements du juillet 1995. Et tous cela aurait pu tomber dans les oubliettes grâce à une guerre médiatique persévérante, si la plupart des villages serbes n'étaient pas restés dans l'état où leurs voisins Bosniaques les avaient laissés après une suite d'attaques sauvages et sans motif durant les années 1992 et 1993.

La première question qui s'impose concerne l'inertie des Serbes quand il s'agit de parler des souffrances qu'ils ont enduré. Ils justifient cette attitude par le fait qu'après 1995 une guerre médiatique longue et minutieusement préparée a été menée contre la population serbe et qu'à cause d'une ambiance générale créée de manière artificielle il n'y avait pas d'écoute pour leurs souffrance ni en Bosnie et Herzégovine ni ailleurs dans le monde.

En faisant un tour des villages, on a l'impression de dévastation et d'aliénation. Dans certains d'entre eux les aiguilles du montre de la vie se sont arrêtés. Vides, déserts et seul, ils voient venir et passer des années et témoignent de la souffrance humaine et de la persécution d'un peuple innocent. Ces foyers servent maintenant d'abris aux bêtes sauvages et aux chiens errants. Dans ces villages, il n'y a plus d'enfants ou leur nombre est insignifiant. Les écoles sont détruites et personne ne se soucie de leur reconstruction car de toute façon les enfants ne sont plus là pour y aller. Dans certains endroits vous pouvez tomber sur une église reconstruite, mais sa porte est en règle générale fermée, puisque les habitants ne sont plus là et la diocèse considère qu'il suffit de venir plusieurs fois par an à l'occasion des fêtes religieuses.

¹ Collaborateur scientifique, Projet historique Srebrenica

L'un des premiers villages que nous avons visité est Podravanje. A une trentaine de kilomètres de Srebrenica, couvert de neige, il ne montre aucun signe de vie. Notre hôte, Milojka Bibić nous raconte en détaille l'attaque de Podravnje à partir des villages bosniaques voisins. De toute la famille Bibić, qui était très nombreuse autrefois, elle est la seule à avoir survécu l'assaut.

Ses parents et ses deux frères n'ont pas eu la même chance. Elle a trouvé l'un de ses frères les extrémités cassées et l'autre la tête coupée. Ce jour macabre, les Bosniaques ont détruits le village entier, incendiés les maisons, tué la bétail et chaque habitant qui est resté près de son foyer. Il faut également mentionner les tueries rituels dans ce village. Les têtes coupées des Serbes ont été enfoncées sur les piliers des clôtures. Dans certains cas ils s'agissaient des têtes des personnes âges de plus de 80 ans, ce qui parle suffisamment de la monstruosité de ces actes et de ceux qui les ont commis.

La preuve que certains ne connaissent pas des limites est aussi le destin de Drago Mitrović dont le cou a été coupé quand il était enfant pendant la deuxième guerre mondiale, mais il a miraculeusement survécu. Pendant cette guerre, les Bosniaques ont fini ce qu'ils ont manqué de faire à l'époque. Pendant l'attaque sur Podravanje, les Bosniaques ont trouvé l'homme malheureux qui souffrait d'aphasie (l'impossibilité de parler dû au tranchage de gorge pendant la deuxième guerre mondiale). Les petits- fils de ceux qui ont tranché la gorge à l'homme malheureux ont été plus précis car ils ont appris les leçons directement de leurs pères et grands-pères dont les couteaux pendant la Deuxième guerre mondiale n'étaient pas moins tranchants.

Le village Brežani, plus proche de Srebrenica a subit l'attaque le 30 juin 1992. Les traces de la violence sont toujours visibles sur les maisons. Au centre du village se situe un petit cimetière orthodoxe qui porte toujours des traces du vandalisme. Quand ils ont envahit le village, les Bosniaques ont, après avoir expulsé les Serbes, dirigé leur fureur vers les pierres tombales en les pillant, en creusant les yeux sur les images des défunts. Quelques habitants qui sont revenus au village ont trouvé une tombe ouverte. Le village a été entièrement dévasté pendant l'attaque. Les ossements des enfants serbes ont attendu presque neuf mois pour être enterrés car le village se trouvait sous occupation bosniaque dans la période du juin 1992 jusqu'au mars 1993. Pendant ce temps, les corps des habitants serbes ont été abandonnés aux animaux qui dispersaient les restes. Les traces de la violence ont été trouvés sur certains corps. Aujourd'hui, il est plus que claire que certains individus ne se contentaient pas de tuer les gens. Il fallait aussi qu'ils laissent leur marque personnelle sur les corps sans vie. Aujourd'hui le village a 50 habitants et à l'époque ils étaient plus de 200. Parmi les victimes, il y avait des femmes, des enfants ainsi que des personnes âges. La personne la plus jeune avait 15 ans et la plus âgée, 88 ans.

Le chemin nous mène plus loin jusqu'à Bukova Glava. A partir de la route principale nous continuons à pied car il est impossible d'accéder au village en voiture à cause d'état de la route. Nous passons par la forêt, qui entoure ce petit village très pittoresque complètement isolé du reste de la civilisation. La première question qui nous passe par l'esprit est : qui avait pu été tellement dérangé par cet endroit éloigné, insignifiant du point de vue stratégique et de tout autre point de vue pour vivre un tel destin ? Il n'y a pas beaucoup à voir à part les ruines et une poignée de vieillards qui essayent de revitaliser ce village sans succès car leur fin s'approche et il n'y a pas de jeunes pour les remplacer. A

proximité se trouve le village Mala Turija et un peu plus loin Pribičevac. Les deux villages ont vécu le même destin, car ils étaient entièrement détruits.

Chacun qui connaît la région de Srebrenica sait de quoi on parle dès que le village Zalazje est mentionné. Pendant la deuxième guerre mondiale en 1943, les fascistes ont tué plus de 90 habitants de ce village, pour la plupart des femmes et des enfants. Un charnier et une plaque mémoriale érigé dans ce village en 1962 témoignent de ce crime. Une demie siècle plus tard, le scénario a été répété et les victimes ont été encore une fois les maisons et les habitants serbes. A proximité de Zalazje se trouvent le village Obadi et plus loin le village Andrići qui ne figure plus aujourd'hui sur la carte du monde. Même si l'endroit a été effacé de la carte, la vie fleurit ici dans une autre forme. Tous les ans les pommiers persistent de donner des fruits en attendant le retour de leurs propriétaires. Les pommes sont apparemment plus persévérants dans leurs efforts de maintenir une forme quelconque de vie, que les hommes politiques locales ne l'étaient pendant toutes ces années. Il y a des pommes en abondance. Pour l'instant, elle représentent la seule forme de vie et sont les seuls témoins des terribles crimes. Il est impossible d'accéder au village car le chemin n'existe plus. Seul les plus endurants qui réussissent à traverser la forêt peuvent arriver à Andrići. Tout ce qu'ils pourraient voir là bas serait des restes des maisons détruites couverts de mauvaise herbe et d'autres végétations.

A l'autre bout de la municipalité de Srebrenica se trouve le village Krnjići. Le chemin jusqu'au village mène à travers le village bosniaque de Tokoljači, entièrement rénove et revitalisé.

Krnjići ont été connu par un grand nombre de gens savants qui sont nés ici. Jusqu'au 1959 ce grand village avait le statut de municipalité. Au centre du village, se trouvent les restes du centre culturel, qui a été complètement détruit et brûlé pendant l'attaque. Avec le centre culturel, les Bosniaques ont aussi brûlé vif le maître Vasa Parača, né en 1912 qui a enseigné non seulement aux Serbes mais aussi aux Bosniaques et qui a, durant son séjour long de plusieurs années, dirigé les membres des deux communautés ethniques dans la bonne direction. A part le centre culturel et l'école tous les foyers serbes sont également devenus des cibles des bandes déchaînés. Il est donc clair qu'aucune maison n'a survécu l'attaque du 5 juillet 1992. Aujourd'hui, plus personne ne vit à Krnjići. Une partie de la population qui a survécu l'attaque a trouvé le refuge en Serbie, Hongrie, Russie et dans d'autres endroits partout en Europe.

Il est difficile de parler de la région de Srebrenica sans mentionner le village Karno. Au centre du village se situe le monastère du 19ème siècle destiné au linceul de la Sainte Vierge. Cet endroit a été décrit par le prix Nobel Ivo Andrić qui a exprimé un grand respect envers les gens de cette région. Malheureusement, ce village ainsi que le village voisin Medje est aujourd'hui désert. Les maisons serbes détruites ont l'air de s'avoir unifié avec la nature. Dans quelques années, il n'y aura plus de traces de vie ni de preuves que c'était autrefois une terre serbe.

Et au moment où vous vous dites que les souffrances serbes ne pourraient pas être pires, vous êtes surpris par le village de Ratkovići. Le village est entouré des villages bosniaques complètement rénovés. D'un côté se trouvent Osmače, Potkorijen, Dedići et Poznanovići, et de l'autre côté Močevići. Tous les villages bosniaques cités sont plaines de vie et de cries joyeux d'enfants. Avec l'asphalte, les routes réparés, les écoles reconstruites, les maisons, toute l'infrastructure offre un endroit agréable à vivre. A la

différence de ces villages, aucun moyen de transport ne mène jusqu'à Ratkovići. Pour arriver au village vous devez marcher plusieurs kilomètres par un chemin boueux. Le village n'a même pas d'électricité et on ne peut même pas parler d'une infrastructure quelconque.

Par conséquent, nous avons entièrement raison de dire qu'une attitude aussi cruelle et brutale envers un peuple n'existe nulle part ailleurs.

Je ne connais pas d'endroit en Europe où les deux mesures sont employés envers les peuples vivant dans un petit espace géographique, si proche l'un de l'autre. Où est toute cette justice et cette égalité dont les diplomates étrangers n'arrêtent pas de nous parler ?

Cet exemple montre toute l'hypocrisie d'une bonne partie de l'Europe et des États Unis car leurs organisations pour reconstruction et développement de cette région n'ont pas voulu donner un centime pour ce village ni pour les autres villages serbes. En parlant simplement, ils se fichent complètement des souffrances serbes. On a l'impression qu'ils n'aiment pas ni quand les autres parlent de cela, car le courant diplomatique dans leurs pays est dirigé dans le sens inverse où les Serbes ne sont absolument pas présents.

Enfin, après plusieurs kilomètres de marche, nous arrivons à Gornji Ratkovići. La première chose qui saute aux yeux est la taille du village. Ratkovići avait avant la guerre le statut de municipalité et était un des plus grands villages de la région. Plusieurs cimetières à Donji Ratkovići en témoignent.

Il est inutile de dire que nous n'avons trouvé aucun habitant. Le village est complètement vide et désert. Pendant que vous marchez par le chemin boueux, vous pouvez sentir le silence partout autour, dans l'absence d'un son quelconque et le brouillard qui descend sur les restes des ruines. Cela fait que l'image est encore plus étrange. Dans le village il y a une seule maison construite par les habitants, mais ils n'habitent pas dedans. Ils ont trouvé refuge de l'autre côté de la rivière Drina.

Le village a été attaqué le 21 juin 1992. En même temps qu'ils pillaient le village, les Bosniaques ont brûlé chaque maison qu'ils ont trouvé et chaque habitant qui n'a pas réussi à s'échapper ou qui a essayé de sauver son foyer. Certains sont restés car ils faisaient confiance à leurs voisins Bosniaques. Cette confiance leur a coûté la vie, et a donné une leçon précieuse aux jeunes générations.

Sur le monument érigé en hommage aux victimes de l'attaque, vous pouvez voir les noms des personnes qui ont franchi la neuvième décennie de leur vie. Même s'ils étaient vieux et épuisés, ils ont été la cible de la sauvagerie bosniaque. D'autres, comme la vieille femme invalide Desanka Stanojević, ont été brûlés vifs dans leurs maisons.

Deuxième partie du destin tragique de ce village sont les maisons ou plutôt leurs fondations et ruines, car pendant l'attaque aucune maison n'a été épargnée. Nous avons enregistré avec notre caméra plus de 50 maisons complètement détruites. Certains sont inaccessibles à cause d'une végétation très dense, d'autres n'existent plus car le temps les a définitivement effacé de cet espace.

Il faut souligner que Ratkovići avait plus de 300 habitants avant la guerre. Aujourd'hui, il n'y a plus personne. Une partie d'habitants ont été tués, l'autre partie a été expulsée, les maisons sont, comme on peut le constater sur les images, complètement détruites, le village est presque mort. C'est un chemin long et pénible que ce village a entamé il y a 17 ans grâce à ses voisins Bosniaques. Ce qui est encore plus étrange, le

village est encore aujourd'hui sur le même chemin, cette fois-ci pas grâce aux Bosniaques mais à ceux qui ont fermé les yeux et tourné la tête devant cet horrible crime.

Bien évidemment, quand nous pensons aux crimes commis par les Bosniaques, nous devons mentionner la communauté de Kravica qui inclut plusieurs petits villages. Toutes ces villages ont subi le même destin que Kravica : ils ont été attaqués pour Noël 1993. L'attaque est partie de trois différentes directions, elle a été bien organisée et préparée pendant longtemps. Toute la région qui se situe au dessus du village de Kravica appartient à un grand village Brana Bačići avec plusieurs petits villages perchés partout sur les côtés de la montagne. Tous les petits villages (Donji Bačići, Stulići, Velika Njiva, Rušići) sont complètement détruits, les maisons brûlées les habitants expulsés.

La preuve que la monstruosité de ceux qui ont attaqué le village ne connaît pas de limites, est aussi le monument datant de la Deuxième guerre mondiale. Pendant l'assaut, la plaque mémoriale de Mileva Mladjenović que les Ustashi ont tué en lui tranchant la gorge avec sa fille âgée d'un an et sa belle mère. Même si le monument ne se trouve pas à proximité des maisons ni dans un endroit exposé, les Bosniaques ne l'ont pas raté, ils ont profané la photo de la défunte par une balle ou un objet contondant. J'ai peur que la profanation des monuments est un faible réconfort pour les petits-fils de ceux qui ont tranché la gorge d'un bébé d'un an. Pour certains dans cette guerre, c'était une preuve plus que suffisante pour affiler leurs couteaux qui ont devenu contondant après presque une moitié de siècle d'attente.

Les villages dans la région de Skelani n'ont pas eu plus de chance. Le nombre des villages serbes pillés et détruits est énorme. Certains sont malheureusement devenu complètement inaccessibles car les routes sont couverts de végétation et plus personne ne vit là bas. Une fois, pendant que nous marchions vers Skelani, nous avons rencontré un vieux cavalier. Le guide local nous a expliqué que c'était le seul habitant d'un village voisin qui se déplaçait de temps en temps à Skelani pour acheter les nécessités pour la maison. Nous n'avons pas réussi à arriver jusqu'à son village car le chemin est impraticable et on peut être passer uniquement en cheval. Un peu plus loin se trouve le village de Božići. Est-ce à cause de son nom ou pour une autre raison, en tous cas le village entier a été détruit. Comme beaucoup d'autres villages, il a été attaqué sans que les habitants se doutent de quoi que ce soit. Les Bosniaques ont attaqué le village en pleine période de la récolte le 5 août 1992. Ils ont tué une partie des habitants, brûlé les maisons et emporté le blé.

Nous avons été très touché par un habitant de ce village qui nous a dit en nous montrant les fondations de sa maison détruite, qu'elle a survécu la Première et la Deuxième guerre mondiale, mais elle n'a pas résisté à l'attaque de la part de leurs voisins Bosniaques.

Il faut également mentionner les autres villages comme Klekovići, Pribojevići, Arapovići, Gaj, Jezero, Bradići et plein d'autres endroits où les Serbes ont vécu et qui ont été transformés en brasier.

Les histoires sur les villages serbes sont innombrables. L'important est de souligner que tous ces villages ont quelque chose en commun car ils ont été tous systématiquement détruits selon le même schéma.

Le processus de leurs disparition n'est pas arrêté jusqu'au jour d'aujourd'hui. On pourrait même dire que la plupart de villages ont l'air plus dévastés qu'à l'époque de la guerre.

Aujourd'hui dans les maisons serbes à la place des enfants vous pouvez voir la mauvaise herbe qui envahit mètre par mètre la terre serbe. Dans certains villages, des maisons familiales il ne reste que des piles de brique. Les fondations sont dans la plupart de cas couvert de haute végétation qui les rend presque complètement irreconnaissables pendant les périodes printanière et estivale.

Le nombre de questions est infini, le nombre de villages et de maisons détruits encore plus grand. Concernant les réponses, il n'y en a pas suffisamment ou les conditions nécessaires pour leur révélation ne se sont pas réunis. Je crois que le temps donnera la réponse sur la question : qui est coupable pour l'expulsion des Serbes, la destruction de leurs racines ainsi que pour le nuage de silence qui a couvert toute cette région pendant les années et qui empêche l'opinion publique nationale et internationale de découvrir la vérité sur le destin de la population serbe.

Durant les années après la guerre, de nombreuses organisations se sont occupés de la question du retour de tous les peuples ainsi que de la reconstruction de leurs maisons.

De nombreuses organisations ont refusé d'investir un centime dans le retour des Serbes, en justifiant une telle attitude par le manque de preuve des souffrances serbes. Cela donne une force supplémentaire à ceux qui sont bien décidés d'expulser une petite poignée de la population serbe qui reste sur place. Les preuves sont aussi les fenêtres cassés sur la maison qui a été construite pour une famille serbe dans le village de Jezero, juste à côté d'un magnifique complexe de bâtiments construit pour les Bosniaques de la part des organisations humanitaires d'Angletaire. La question qui se pose est claire : qui a suffisamment de force pour jeter des pierres sur les maisons serbes après toutes ces années sombres et est-il possible que les Serbes ne sont pas en sécurité sur la terre de leurs ancêtres ?

Jusqu'aujourd'hui un peu plus de 500 maisons serbes ont été reconstruites. Ce nombre est insignifiant par rapport au nombre de maisons qui ont été reconstruites pour les autres peuples. En supposant que le plus grand nombre des maisons appartenait au Serbes, ce fait devient encore plus marquant. La quantité d'argent qui a été réunie se compte en millions de dollars. Malheureusement, les Serbes n'ont eu que des miettes de ce gâteau européen et mondiale destiné à la revitalisation et rénovation de la région autour la rivière Drina.

Dans cette perspective, il est claire que pour la plupart d'organisations occidentales, reconstruire les villages serbes signifie jouer avec le feu. En effet, en reconstruisant des fondations serbes, ils serait obligés de reconnaître que ce sont les Bosniaque qui les ont détruits, qu'ils ont commis les crimes les plus brutales et qu'ils doivent répondre pour tout le mal qu'ils ont fait, donc d'endosser leur partie de responsabilité pour la guerre comme les autres peuples en Bosnie et Herzégovine et qu'ils ne peuvent pas être amnésiés du crime et présentés exclusivement comme les victimes de la guerre. Malheureusement, certains considèrent que cela serait inacceptable et pour cette raison ils ferment les yeux devant les souffrances serbes. Qui a un intérêt de ne pas parler des serbes en tant que victimes? Pourquoi, sans égard aux fait évidents et choquants, la charge de culpabilité pour la folie de la guerre doit rester exclusivement sur le dos des Serbes ?

Toutefois, l'avenir des villages serbes ainsi que celui de leurs habitants est incertain. Comme de nombreuses photographies le montrent, il n'y a pas eu beaucoup de progrès par rapport à la période de la guerre. À part la patience et l'espoir, ces gens n'ont pas beaucoup. Comme ils le disent eux-mêmes, le plus insultant est le fait que personne n'a jamais prêté l'oreille pour leurs souffrances ni pendant ni après la guerre, que quelqu'un essaye de les faire passer pour des criminels de guerre, et que l'opinion publique mondiale ne sait presque rien de leurs souffrances.

Celui qui regarde attentivement les images comprendra le martyr que ces gens ont enduré.

Malheureusement, aucun de ceux qui ont pillé et brûlé les villages serbes n'a encore été amené devant la justice. Dans certains cas ponctuels, lorsque cela avait été essayé, les sanctions ont été inadéquates ou quasiment nulles. Il paraît que la culpabilité collective qu'on a essayé d'imputer à un seul peuple ne laisse pas beaucoup de place pour la punition même symbolique des coupables individuels de l'autre peuple. Pour cette raison la question si la justice s'en mêlera un jour est très sérieuse. Abandonnés à leur destin, les Serbes n'ont pas beaucoup d'occasion pour réparer l'injustice qui leur avait été faite. Leurs cris ne s'entendent même plus de l'autre côté de la rivière Drina. Leur survie sur leurs propres foyers est un grand défi pour les futures générations. Cette monographie a donc pour objectif, de sauver de l'oubli leurs villages détruits, de transmettre au monde leurs souffrances et leur martyr et de casser les murs de silence qui les ont entourés pendant toutes ces années et auquel ils ont été condamnés par l'injustice humaine.

C'est justement le but de notre travail et la raison d'être de notre organisation non gouvernementale, de faire tomber les mythes imposés pendant les 15 dernières années de façon empirique et argumenté par les faits.

СЕРБСКИЕ ДЕРЕВНИ В ПРОШЛОМ И НАСТОЙЩЕМ

Д-р Любиша Симич¹

Прошло более пятнадцати лет с момента нападения на сербские деревни в районе городов Сребреница, Братунац и Скеланы. С тех пор картина не сильно изменилась и нынешнее положение в целом даже ухудшилось. Деревни в этом районе более запущенные и страшные, чем в то время, когда их жители под натиском безумных полчищ были прогнаны со своих вековых очагов.

Кажется, вопросов сегодня больше чем 15 лет назад, а ответов возможно даже меньше. Многие события, произошедшие в этом районе, до конца не расследованы или остались в тени событий из июня 1995 года. И все это могло бы быть развеяно упорной информационной войной, если б только сербские деревни в значительном количестве не остались в том состоянии, в котором их бошнякские соседи их оставили после ряда, ничем не вызванных, зверских нападений в 1992 и 1993 гг.

Сразу навязывается вопрос — а почему сербы так безразлично относятся к общественному мнению об их страданиях. Оправдываются тем, что после 1995 года велась долгая и объемная война в СМИ против сербского населения, и говорят, что вследствие всеобщей, искусственно созданной, атмосферы никто не интересовался их страданиями ни в самой Боснии и Герцеговине, ни в мире.

В деревнях человека настигает ощущение заброшенности и отчуждения. В некоторых из них время остановилось, стрелки жизни не движутся.... Пустые и одинокие, они встречают и провожают года, рассказывая нам о человеческих страданиях и гонениях одного невинного народа. Очаги теперь дома для зверей и собак-бродяжек. В этих краях детей больше нет или есть, но незначительно мало. Школы уничтожены и их восстановление никому и в голову не приходит — и так некому в них учиться. Кое-где можно набрести на какую-нибудь вновь возведенную церковь, но их двери, как по правилу, закрыты — жителей нет и в епархии считают, что достаточно открывать их несколько раз в году, по праздникам.

Одна из первых деревень, которые мы посетили — Подраванье. В 30-и километрах от Сребреницы, под снегом, деревня не подает знаки жизни. Наша хозяйка, Милойка Бибич, подробно нам рассказывает о нападении на Подраванье, которе

¹ Научный сотрудник, Исторический проект Сребреница

совершили бошняки из соседних деревень. Из когда-то большой семьи Бибичей, она единственная пережила нападение.

Ее двум братьям, отцу с матерью — не удалось. Одного брата она нашла с переломанными конечностями, другому отрубили голову. В тот ужасный день бошняки уничтожили всю деревню, сожгли дома, поубивали весь скот и каждого жителя, который остался дома. Обязательно надо упомянуть и ритуальные убийства в этой деревне. Отрубленные сербские головы насаживали на заборные столбики. В отдельных случаях жертвам было больше 80 лет, что достаточно говорит о чудовищности преступлений и их совершителях. О том, что для некоторых нет преград свидетельствует и судьба Драго Митровича, которому, будучи ребенком, во время Второй Мировой Войны, перерезали шею, но он тогда, благодаря чудесам, выжил. Бошняки пропущенное наверстали на этой войне. Несчастливого человека, который страдал афазией (нарушением речи вследствие перерезанной шеи), бошняки в нападении на Подраванье нашли и зарезали. Внуки тех, кто перерезал шею несчастному человеку на Второй Мировой, оказалось, были более умелыми, ибо делу учились от отцов и дедов, чьи ножи на Второй Мировой были такие же острые.

Чуть ближе Сребренице, деревня Брежаны подверглась нападению 30 июня 1992 года. До сих пор на домах ясно заметны следы насилия. В центре деревни расположено маленькое православное кладбище — на нем до сих пор видны следы вандализма. После того как завоевали деревню и прогнали сербов, бошняки свой пир продолжили на сербских могилах, разрушая их и выковыряя глаза на фотографиях умерших. После возвращения нескольких жителей, обнаружено, что одна могила была откопана. В нападении деревня уничтожена полностью. Кости сербских детей, рассыпанные по всей деревне, ждали почти девять месяцев, чтобы быть опять похороненными, так как с июня 1992 по март 1993 года деревня находилась под бошнякской оккупацией. За это время тела сербов были оставлены животным на растерзание. На некоторых телах обнаружены следы насилия. Сегодня понятно, что некоторым недостаточно было просто убить человека — надо было на трупе оставить свой личный знак. Среди жертв, помимо женщин, были и дети и старики. Самой младшей жертве, убитой в тот день, было 15 лет, а самой старшей — 88.

Дорога привела нас в д.Букова Глава. От главной дороги идем пешком, так как на машине невозможно ехать из-за состояния дороги. Дорога лесная, ведет через прекрасную природу к этому местечку, отрезанному от цивилизации. Навязывается вопрос — кому могло мешать это заброшенное, стратегически и во всех других отношениях неважное место, чтобы заслужить такую судьбу? Здесь видеть нечего, кроме руин и нескольких стариков, которые пытаются возобновить это местечко, кажется, с маловероятным успехом — их век приходит к концу, а молодых сил и возвращенцев нет. В непосредственной близости этого места расположена и деревня Мала Турия, а чуть подальше и Прибичевац. Обе деревни настигла одна и та же судьба, обе полностью уничтожены.

Когда упоминается деревня Залазье, все, кто знает район Сребреницы, сразу понимают о чем речь. Во время Второй Мировой, в 1943 году, фашисты убили

свыше 90 жителей этой деревни, в основном женщин и детей, о чем свидетельствуют место массового захоронения костей и мемориальная доска из 1962 года. Пол века спустя, сценарий повторился и снова пострадали сербские дома и сербское население. Недалеко от Залазья находится деревня Обады, а за ней и место под названием Андричи, которого больше нет на карте мира. Правда, несмотря на то, что его стерли, здесь жизнь цветет другим способом. Каждый год огромное количество яблочных деревьев упорно приносят плоды и ждут своих владельцев. Очевидно, яблоки более настойчивы в желании поддержать какую-то форму жизни, чем местные политики за все эти годы. Яблок так много, как нигде, кажется. Пока они единственный вид жизни и свидетель ужасных преступлений. До деревни добраться очень трудно, потому что дороги больше нет. Только самые упорные пробиваются через лес до д.Андричи, где через останки фундаментов разрушенных домов растут заросли.

На том конце района Сребреницы расположена деревня Крнич. Дорога к ней ведет через полностью возобновленную и оживленную бошнякскую деревню Токоляцы.

Крнич когда-то славились многими образованными людьми, уроженцами деревни. До 1959 года это большое место имело статус муниципалитета. В центре деревни находятся останки дома культуры, который в нападении был совсем уничтожен и сожжен. Вместе с домом культуры, бошняки сожгли живьем учителя Васу Парачу, рожденного в 1912, который учил не только сербов, но и бошняков, который многих членов обеих этнических групп правильно воспитал. Помимо дома культуры и школы, безумные бандиты напали и на все сербские хозяйства, и ни один дом не пережил нападение от 5 июля 1992 г. Теперь в Крничих никто не живет. Те, кто избежали смерти в нападении, нашли убежище в Сербии, Венгрии, России и других странах Европы.

Не получается говорить о районе Сребреницы, не упомянув деревню Карно. В центре деревни находится монастырь из 19 века, посвященный Покрову Богородицы. Эту деревню в своих книгах описывает лауреат Нобелевской премии, Иво Андрич, выражая почтение к людям из этих краев. К сожалению, и эта, так же как и соседняя сербская деревня Медже, сегодня пустует. Разрушенные сербские дома почти съединились с природой. Через несколько лет в этой деревне не будет никаких следов, которые будут свидетельствовать о том, что когда-то здесь кто-то жил и что это сербская земля.

Когда уже кажется, что сербские страдания и муки такие, что хуже некуда, сюрприз приходит в виде деревни Ратковичи. Деревня находится между полностью возобновленными бошнякскими деревнями. С одной стороны деревни Осмаче, Поткорьен, Дедичи и Познановичи, а с другой Мочевичи. Все бошнякские деревни полны жизни и разыгранных детей. Дороги асфальтные или гравийные, школы и дома возобновленные — в целом, солидные для жизни места. В отличие от этих деревень, до д.Ратковичи невозможно доехать ни на каком транспорте. Чтобы

дойти, надо ходить по слякотной земляной дороге несколько километров. В ней нет даже электричества, а о хоть какой-нибудь инфраструктуре и говорить нечего.

Поэтому, можно справедливо говорить о том, что такого сурового и жестокого отношения к какому-то народу больше нет нигде.

Мне не известно о том, что где-либо в Европе применяются такие разные подходы к народам, живущим на таком не большом пространстве и так близко друг к другу. Куда исчезли справедливость и равноправие, о которой нам иностранные дипломаты так настойчиво говорят? На этом примере хорошо видно лицемерие как большей части Европы, так и Америки, потому что их организации по возобновлению и развитию данного региона, не хотели вложить ни одного цента в эту и многие другие сербские деревни. Простым языком сказано, не интересуют их сербские страдания. Складывается впечатление, что они и говорить об этом не любят, так как политический курс их стран направлен в сторону, на которой сербов нет и в помине.

Наконец, после нескольких километров ходьбы, мы оказались в д. Горни (*верхние, прим. пер*) Ратковичи. Сразу обращает на себя внимание масштаб деревни. У деревни до войны был статус местной общины, одной из крупнейших в районе. Об этом свидетельствуют и кладбища в д. Дони (*нижние, прим. пер*) Ратковичи.

Не знаю надо ли подчеркивать, что в этой деревне мы не встретили ни одного селянина. Деревня совершенно пуста. Я шагаю по слякотной земле, чувствую только тишину повсюду вокруг, без единого звука, и туман, спускающийся на останки домов. Картина от этого еще более призрачная. Правда, в деревне есть один дом, построенный селянами, но они в нем не живут. Они нашли убежище на другом берегу реки Дрины (*в Сербии — прим. пер*).

На деревню напали 21 июня 1992 г. Одновременно с грабежами, бошняки сжигали все дома и убивали всех, кто не успел сбежать или кто пытался сохранить свой дом. Конечно, были и те, кто доверяя своим бошнякским соседям, остались в своих домах. Это доверие стоило их жизни, а следующим поколениям дало очень ценный урок.

На памятнике жертвам нападения можно прочесть имена людей, которые были на девятом десятке жизни. Даже такие старые и истощенные, они подпали под бошнякское зло. Парализованную бабушку Десанку Станойевич живьем сожгли в собственном доме.

Кроме того, трагическая судьба этой деревни отразилась в ее домах, в останках и фундаментах, так как ни один дом не пощадили. Нашей камерой мы сняли более 50 полностью уничтоженных сербских домов. К некоторым невозможно было подойти из-за зарослей, а некоторых больше нет, так как с течением времени они совершенно исчезли с лица земли.

Надо сказать, что до войны в Ратковичах было 300 жителей. Сегодня там нет никого. Часть населения убита, часть выгнана, дома, как можно видеть на фотографиях, полностью уничтожены, деревня почти что мертва. Это длинная дорога, преисполнена страданий, на которую деревня вступила 17 лет назад благодаря бо-

шнякским соседям. Странно, но благодаря не бошнякам, а тем, кто закрывает глаза на это страшное преступление, деревня и сегодня на той же самой дороге.

Конечно, когда речь идет о массовых преступлениях, совершившимися бошняками, необходимо обратить внимание на местную общину Кравица, которая охватывает большой район, с несколькими селами и деревнями. У всех этих мест судьба была такая же как у д.Кравица, на всех напали на Рождество 1993 г. Нападение совершили из трех направлений — видно было, что его долго готовили и хорошо организовали. Весь район за деревней Кравица принадлежит большому селу Брана Бачичи с несколькими деревушками, разбросанными по склонам. Все они (Дони Бачичи, Штуличи, Велика Нива, Русичи) полностью уничтожены, дома сожжены, население в основном выгнано.

О том, что чудовищность тех, кто совершил нападение, не имеет границ, свидетельствует и памятник жертвам из Второй Мировой войны. В нападении не забыли ни надгробный памятник Милевы Младженович, которую в 1944 г. усташи (*хорватские фашисты во времена Второй Мировой войны — прим. пер*) зарезали вместе с годовалой дочкой и свекровью. Хотя памятник не находится ни вблизи домов, ни на каком-нибудь заметном месте, бошняки и его не пропустили. Пулей или каким-то тупым предметом на памятнике осквернили картину погибшей. Боюсь, что осквернение памятника не успокоило внуков тех, кто перерезал шею годовалому ребенку, только потому что он был сербом. Для некоторых и на последней войне это было достаточным поводом, чтобы заострить ножи, оттупевшие от пол-векового ожидания.

Ничуть лучше не прошли ни деревни в районе Скеланы. Разрушенных и уничтоженных сербских деревень очень много. К некоторым, к сожалению, невозможно подойти, так как дороги заросли, а есть и деревни, в которых больше никто не живет. Однажды, когда мы ездили в Скеланы, мы встретили пожилого мужчину на лошади. Местный гид объяснил нам, что это единственный житель деревни, расположенной неподалеку, который время от времени едет в Скеланы за продуктами. До его деревни мы не дошли, так как к ней можно пройти только на лошади. Чуть дальше находится деревня Божичи. То ли из-за названия (*Божич — Рождество на сербском, прим. пер*), то ли по еще какой-то причине, но деревня целиком уничтожена. Как и во многих деревнях, на них напали когда селяне ни о чем не догадывались. В разгаре сбора урожая, 5 августа 1992 г, бошняки напали на деревню, часть населения убили, дома сожгли, а пшеницу увезли.

Неизгладимое впечатление оставил житель деревни, который, показывая на фундамент разрушенного дома, рассказывал о том, что этот дом пережил и Первую и Вторую Мировые войны, но нападение бошнякских соседей — не смог.

Не надо забыть и другие деревни, такие как Клековичи, Прибоевичи, Араповичи, Гай, Йезеро, Брадичи и ряд других мест, где жили сербы, а которые превращены в пепел.

Рассказов о сербских деревнях бесконечно много. Однако, самое важное то, что все они имеют один общий момент, так как всех по одному и тому же, устойчивому образцу, систематически уничтожали.

Процесс вымирания этих деревень ни до сих пор не остановлен. Это позволяет нам утверждать, что значительное количество деревень выглядит сегодня намного хуже, чем во время войны.

Сегодня на сербских фундаментах, вместо детей, можно видеть заросли, которые завоевывают шаг за шагом сербскую землю. В некоторых местах от семейных домов осталась только куча кирпича и мусора. Фундаменты домов в большинстве случаев покрыты растением, и поэтому весной и летом неузнаваемы.

Вопросов бесконечно много, разрушенных деревень и домов еще больше. Только ответов, кажется, нет слишком много, или пока нет условий для их поиска. Я верю, что будущее принесет и ответы кто виноват за массовый уход сербов и уничтожение их корней, а также за молчание, которое все эти годы накрывает регион и не позволяет общественности в стране и зарубежом узнать правду о судьбе сербского населения.

В послевоенные годы огромное количество организаций занималось возвращением всех народов и возобновлением их домов. Многие из них отказались вложить даже один цент в возвращение сербов, оправдываясь недостаточными доказательствами сербских страданий. Это только окрыляет тех, кто хочет выгнать и тех редких оставшихся сербов. Свидетельство тому и разбитые окна дома в деревне Йезеро, которая для сербской семьи построена рядом с большим комплексом, постороенным для бошняков на деньги гуманитарных организаций из Англии. У кого после всех этих страшных лет есть силы, чтобы бросаться камнями на сербские дома и может ли быть такое, что сербы опять не уверены в своей безопасности на земле своих предков, на земле, на которой жили веками?

До нынешнего времени возобновлено чуть больше 500 сербских домов. Это незначительно мало по сравнению с числом домов, которые возобновили для других народов. Тем более, что предполагается, что большинство уничтоженных домов принадлежали сербам. Количество слившихся денег измеряется миллионами долларов. К сожалению, сербы получили крошки от богатого европейского и мирового пирога, который должен был восстановить регион вдоль реки Дрины.

С этой точки зрения ясно, что восстанавливать сербские деревни для большинства западных организаций означает игру с огнем. На самом деле, восстановлением сербских домов они бы признали, что они уничтожены бошняками, которые совершили самые зверские преступления и что им надо отвечать за свои преступления, то есть, что они несут ответственность за войну, так же как и другие народы в Боснии и Герцеговине и что не могут быть амнистированы и представлены исключительно как жертвы. К сожалению, для некоторых это по ряду причин неприемлемо и поэтому закрывают глаза на сербские страдания. Кого устраивает молчание о сербских жертвах? Почему, несмотря на очевидные и поражающие факты, груз вины за военную стихию должен остаться исключительно на сербах?

В любом случае, будущее сербских деревень и их жителей неизвестно. Как показывают многочисленные фотографии, прогресса по сравнению с войной нет. Этим людям не осталось ничего, кроме как терпеть и надеяться. Как сами говорят, больше всего их обижает то, что и в течение войны и после нее, никто не понимает их страданий, что из них пытаются сделать военных преступников, что об их страданиях мировая общественность почти ничего не знает.

Если только чуть получше посмотреть на эти фотографии, вы поймете через какие испытания прошли эти люди.

К сожалению, еще никто из тех, кто уничтожали и сжигали сербские деревни не отвечал перед судом. В некоторых бессистемных случаях, когда были такие попытки, адекватных наказаний или, лучше сказать, хоть каких-то санкций не последовало. Кажется, что коллективная вина, которую пытаются навязать одному народу, не оставляет много возможностей даже для символического наказания отдельных преступников из другого народа. Поэтому, здесь вмешательство правды под серьезным вопросом. У сербов, предоставленных самим себе, нет много шансов исправить нанесенную им беду. Их вопли не слышат даже на том берегу реки Дрины (*в Сербии — прим. пер*), не говоря уже о чем-то еще. Их выживание на собственных очагах представляет большой вызов для будущих поколений. Поэтому, цель данной монографии заключается в том, чтобы их уничтоженные деревни спасти от забвения, передать миру об их страданиях, и разрушить те глухие стены молчания, которые их окружают все эти годы и на которые они несправедливо осуждены.

Именно это и представляет цель нашей работы и существования нашей неправительственной организации — всеобъемлюще, аргументировано, эмпирически разрушить мифы, навязанные за последние 15 лет.

СРПСКА СЕЛА НЕКАД И САД

др Љубиша Симић¹

Прошло је више од 15 година од напада на српска села у региону Сребренице, Братунца и Склана. Од тада слика се није превише променила и ако би морали да дамо неку генералну оцену, она би свакако била лошија. Села у овом крају изгледају запуштеније и сабласније него у тренутку када су под налетом разуларених хорди њихови мештани били протерани са својих вековних огњишта.

Питања је данас, чини се, више него пре петнаест година, а одговора можда још мање. Многа дешавања из тог краја нису расветљена, или су остала у сенци дешавања у јулу 1995. године. И све би то могло бити распршено једним упорним медијским ратом, да српска села нису у значајном проценту остала онаква каквим су их њихове комшије Бошњаци оставили након низа ничим испровоцираних и бесомучних напада током 1992. и 1993. године.

Прво питање које се намеће, јесте инертност Срба да говоре о својим страдањима и укажу на патње кроз које су прошли. Они то правдају чињеницом да се после 1995. године водио дуготрајан и опсежан медијски рат против српског живља, те да због свеопште вештачки направљене атмосфере није постојало слуха за њихове патње како у самој БиХ тако и широм света.

Обилазећи села, човек стиче утисак напуштености и отуђености. У неким од њих време још стоји, казаљке живота нису се још покренуле. Празна, пуста и усамљена дочекују и испраћају године и као таква говоре о људској патњи и прогону једног недужног народа. Та огњишта су сада дом дивљим животињама и псима луталицама. У тим местима више нема деце или је њихов број занемарљив. Школе су уништене и за њихову обнову нико не даје ни пет пара јер ионако нема ко да их похађа. Понегде можете набасати на неку обновљену цркву, али њена врата су као по правилу закључана, јер становништва нема па епархија налази да је довољно тек неколико пута годишње да отвори врата цркве када су неки празници.

Једно од првих села које смо обишли је Подравање. Удаљено 30-ак километара од Сребренице и прекривено снегом, не показује никакве облике живота. Наш

¹ Научни сарадник, Историјски пројекат Сребреница.

домаћин Милојка Бибић подробно нам говори о нападу на Подравање из суседних бошњачких села. Од некада велике породице Бибић она је једина преживела напад.

Њена два брата, отац и мајка нису били те среће. Једног брата је пронашла са изломљеним екстремитетима док је другом глава била одсечена. Бошњаци су тог злослутног дана уништили цело село, попалили куће, побили стоку и сваког житеља који је остао на свом огњишту. Свакако треба поменути и ритуална убиства у овом селу. Одсечене српске главе набијане су на стубове ограде. У појединим случајевима особе којима је глава одсечена имале су преко 80 година, што довољно говори о монструозности овог дела и о његовим извршитељима. Да за појединце не постоје границе сведочи и судбина Драге Митровић, коме је као детету пререзан врат током Другог светског рата, али је он тада на чудесан начин преживео. Оно што су пропустили тада, Бошњаци су учинили у овом рату. Несрећног човека који је имао афазију (немогућност говора као последица пресецања врата током Другог светског рата) Бошњаци су током напада на Подравање пронашли у селу и заклали. Унуци оних који су пререзали врат несрећном човеку током Другог светског рата, испоставиће се, били су нешто умешнији у обављању посла јер су лекције учили лично од очева и дедова чији ножеви за време Другог светског рата нису били ништа мање оштри.

Нешто ближе Сребреници, село Брежани претрпело је напад 30. јуна 1992. године. И данас се на кућама јасно могу видети трагови насиља. У центру села налази се мало православно гробље које још увек носи трагове вандализма. Када су заузели село, Бошњаци су након протеривања Срба свој пир усмерили на српске надгробне споменике, рушећи их и копајући очи на сликама са надгробних плоча. Један гроб је након повратка неколицине мештана пронађен откопан. Село је током напада девастирано у потпуности. Кости српске деце разасуте по целом селу чекале су скоро девет месеци да буду сахрањене јер се у периоду од јуна 1992. до марта 1993. године село налазило под бошњачком окупацијом. За то време тела српског живља била су препуштена животињама да разносе њихове остатке. На неким телима пронађени су трагови насиља. Данас је више него јасно да појединцима није било довољно да убију човека, требало је на мртвом телу оставити и свој лични печат. Данас село броји једва 50 житеља, а некад их је било више од 200. Међу жртвама, поред жена наша су се деца као и старије особе. Најмлађа особа убијена тог дана имала је 15, а најстарија 88 година.

Пут нас даље води до Букове Главе. Од главног пута идемо пешке јер је приступ аутомобилом због стања у коме се пут налази немогућ. Пут углавном води кроз шуму и врло леп крајолик у чијем центру је смештено ово мало место потпуно одвојено од остатка цивилизације. Први утисак који се намеће је питање: коме је могло сметати овако забачено, стратешки и у било ком другом погледу безначајно место да би доживело такву судбину? Нема много тога да се види овде осим рушевина и шачице стараца који покушавају да ово место ревитализују са, чини се, slabим изгледима за успех јер су на измаку животног века, а младих снага и повратника нема. У непосредној близини овог места је и село Мала Турија а нешто

даље и Прибићевац. Оба села су доживела исту судбину јер су у потпуности уништена.

Свако ко познаје сребренички крај када се помене село Залазје зна о чему говоримо. Током другог светског рата 1943. године фашисти су убили више од 90 житеља овог села, углавном деце и жена, о чему сведочи костурница и спомен плоча подигнута у овом селу 1962. године. Пола века касније сценарио је поновљен и опет су страдале српске куће и српски живаљ. Недалеко од Залазја је село Обади а затим и место под називом Андрићи, које више не постоји на мапи света. Истина, иако је избрисано са мапе, овде живот цвета у једном другом облику. Сваке године гомиле стабала јабука упорно рађају и чекају своје власнике. Очигледно су јабуке упорније и истрајније у настојању да одрже неки облик живота, него што су то били локални политичари све ове године. Јабука има на претек, чини се као нигде другде. За сада оне су једини вид живота и сведок страшних злочина. До села није могуће доћи јер пут више не постоји. Тек они упорни морају да се пробију кроз шуму да би стигли до Андрића, а у Андрићима видели би остаци темеља порушених кућа кроз које прораста коров, као и мноштво другог дрвеног растања.

На другом крају сребреничке општине налази се село Крњићи. Пут до села води кроз потпуно обновљено и ревитализовано бошњачко село Токољаци.

Крњићи су били познати по великом броју учених људи који су рођени овде. До 1959. године ово велико место имало је статус општине. У центру села налазе се и остаци дома културе, који је за време напада потпуно уништен и спаљен. Заједно са домом културе Бошњаци су спалили живог учитеља Васу Парачу, рођеног 1912. године, који је, како кажу, био учитељ не само Србима, него и Бошњацима, и који је током свог вишегодишњег боравка многе припаднике обе етничке заједнице усмерио на праву страну. Поред дома културе и школе на удару разуларених банди наша су се сва српска домаћинства, па је стога јасно да ниједна кућа није преживела напад 5. јула 1992. године. Данас нико не живи у Крњићима. Део становништва који је преживео напад нашао је уточиште у Србији, Мађарској, Русији и другим местима широм Европе.

Тешко је причати о сребреничком крају а не поменути село Карно. У центру села налази се манастир из деветнаестог века посвећен Покрову пресвете Богородице. Исто ово место помиње и описује нобеловац Иво Андрић изражавајући поштовање према људима овог краја. На жалост и ово, као и суседно српско село Међе, данас је празно. Околне порушене српске куће скоро да су се потпуно сјединиле са природом. Кроз неколико година у овом селу неће бити трагова који би указивали да је овде неко живео и да је ово српска земља.

И када мислите да српске патње и страдања не могу бити гора, доживите изненађење у виду села Ратковићи. Село је смештено између потпуно обновљених Бошњачких села. Са једне стране су Осмаче, Поткоријен, Дедићи и Познановићи, а са друге Моћевићи. Сва наведена бошњачка села врве од живота и раздрагане деце. Уз асвалт или поправљени макадамски пут, обновљене школе, куће и цела инфраструктура нуде солидно место за живот. За разлику од ових села, до Ратковића није

могуће доћи никаквим превозним средством. Да бисте стигли до села, морате пешачити блатњавим путем неколико километара. Село чак нема ни струју, а о некаквој инфраструктури излишно је говорити.

Стога са правом можемо рећи да овакав суров и окрутан однос према једном народу не постоји нигде другде.

Није ми познато да се било где у Европи спроводе такви двостуки аршини према народима који живе на не тако великом простору и врло близу једни других. Где се изгубила сва та правичност и равноправност о којој нам стране дипломате упорно говоре? На овом примеру се види све лицемерје како доброг дела Европе тако и Америке, јер њихове организације за обнову и развој овог региона у ово село, као и у многа друга српска села, нису хтеле да уложе ни цент. Простим језиком речено, њих не занимају српска страдања. Стиче се утисак да нису ради ни када други причају о томе, јер политички курс у њиховим земљама усмерен је на другу страну на којој јасно, чак ни на видуку, Срба нема.

Коначно, након неколико километара пешачења, обрели смо се у Горњим Ратковићима. Прва ствар коју можете запазити јесте величина села. Ратковићи су имали статус месне заједнице пре рата и било је једно од највећих села у региону. У прилог томе говори и неколико гробаља у Доњим Ратковићима.

Не знам да ли треба наглашавати да у овом селу нисмо пронашли ни једног мештана. Село је потпуно пусто и празно. Док корачате блатњавим путем, осећате тишину свуда околу, уз одсуство било каквог звука, и маглу која се спушта на остатке рушевина. То слику чини још необичнијом. Истина, у селу постоји једна кућа коју су саградили мештани, али они ту не живе. Уточиште су нашли на другој обали Дрине.

Село је нападнуто 21. јуна 1992. год. Истовремено док су харали и пљачкали село Бошњаци су палили сваку кућу до које су стигли и убијали су сваког мештанина који није успео да побегне или који је покушао да сачува своје огњиште. Свакако је било и оних који су веровали својим комшијама Бошњацима, те су из тих разлога остали у својим кућама. То поверење их је коштало живота, а младим нараштајима дало врло вредну лекцију.

На споменику подигнутом жртвама напада можете видети и имена особа које су закорачиле у девету деценију живота. Чак и тако стари и исцрпљени били су на мети бошњачког зулума. Други су, попут непокретне баке Десанке Станојевић, живи спаљени на свом огњишту.

Други део трагичне судбине овог села су куће, или боље рећи њихови остаци и темељи, јер током напада ниједна кућа није поштеђена. Нашом камером забележили смо више од 50 потпуно уништених српских кућа. До неких нисмо могли доћи од густог растиња, друге пак више не постоје јер их је зуб времена заувек уклонио и избрисао са овог простора.

Треба истаћи да су Ратковићи пре рата имали више од 300 мештана. Данас тамо нема никог. Један део мештана је побијен, други део протеран, куће су, као што се може видети на сликама, потпуно уништене, село је безмало мртво. То је дуг и

мукотрпан пут којим је ово село кренуло пре 17 година захваљујући комшијама Бошњацима. Што је можда још чудније, село је и данас на истом курсу, истина не захваљујући Бошњацима, али свакако захваљујући онима који су затворили очи и окренули главу пред овим гнусним злочиним.

Свакако, када мислимо на злочине почињене од стране Бошњака, неизоставно се мора поменити месна заједница Кравица, која обухвата велики регион укључујући неколико села и заселака. Сва та места претрпела су исту судбину као и Кравица; нападнута су на Божић 1993. године. Напад је изведен из три правца, био је добро организован и подуже припреман. Цео регион који се налази изнад села Кравица припада једном великом селу Брана Бачићи са неколико заселака разбацаних по падинама. Сви заселци (Доњи Бачићи, Штулићи, Велика Њива, Русићи) потпуно су уништени, куће спаљене, становништво у великој мери протерано.

Да монструозност оних који су напали село не познаје границе говори споменик из Другог светског рата. Током напада оскрнављена је спомен плоча Милеве Млађеновић, која је 1944. године заједно са једногодишњом кћерком и свекрвом заклана од стране усташа. Иако се споменик не налази у близини кућа или на уочљивом месту Бошњаци га нису заобишли, већ су метком или неким тупим предметом на споменику оскрнављивали слику покојнице. Плашим се да је скрнављење споменика било мала утеха за унучке оних који су пререзали врат једногодишњем детету, очигледно само зато што је српско. Некима је и у овом рату то био више него довољан разлог да наоштре ножеве који су отупили од скоро пола века чекања.

Ништа боље нису прошла ни села у региону Скелана. Низ порушених и уништених српских села је велики. До неких на жалост више није могуће доћи јер су путеви обрасли густим растињем, а има и села где више не живи нико. Једном приликом, док смо се кретали ка Скеланима, срели смо старијег човека на коњу. Како нам је објаснио локални водич, реч је о једином становнику оближњег села који иде повремено до Скелана како би купио елементарне животне намернице. До његовог села нисмо успели да дођемо јер је пут непроходан и може се стићи једино на коњу. Нешто даље налази се село Божићи. Да ли због назива или из неког другог разлога, тек цело село је потпуно уништено. Као и многа друга села, нападнуто је а да мештани нису ништа слутили. У јеку жетве пшенице 5. августа 1992. године Бошњаци су напали село, део становништва побили, куће попалили а жито однели.

Посебан утисак је оставио један житељ овог села који показујући на темеље порушене куће каже како је иста преживела Први и Други светски рат, али напад комшија Бошњака није успела да преброди.

Треба поменути и друга села као што су Клековићи, Прибојевићи, Араповићи, Гај, Језеро, Брадићи и низ других места у којима су живели Срби а која су претворена у згаришта.

Прича о српским селима има безброј. Најважније од свега, сва села имају једну заједничку ноту јер су скоро по истом, устаљеном образцу била систематски уништана.

Процес њиховог одумирања није заустављен ни до данас. То нам даје за право да кажемо да значајан број села данас изгледа доста лошије него у годинама рата.

Данас на српским темељима уместо деце можете видети коров који осваја метар по метар српске земље. У неким местима од породичних кућа остала је само гомила цигле и крша. Темелји су у већини случајева прекривени високим растињем те су стога у пролетњим и летњим месецима скоро потпуно непрепознатљиви.

Питања је безброј, порушених села и кућа још више. Једино, чини се, нема превише одговора или се нису стекли сви услови да би се до њих дошло. Верујем да ће време које долази донети и одговоре ко је крив за егзодус Срба и за уништавање њихових корена, као и за облак ћутње који се свих ових година надвија над целим регионом и који спречава како домаћу тако и страну јавност да сазна истину о судбини српског живља.

Током година после рата безброј организација бавило се питањем повратка свих народа као и обновом њихових кућа.

Многе од њих одбиле су да цент уложи у повратак Срба, правдајући своје поступке недостатком доказа о српским страдањима. То само даје снагу онима који би да протерају шачицу преосталог српског живља. Докази за тако нешто леже и у полупаним прозорима на окнима куће која је у месту Језеро направљена српској породици тик уз велелепан комплекс изграђен за Бошњаке од стране донаторских организација из Енглеске. Питање је јасно: ко после свих ових туробних година има довољно снаге да баца камење на српске куће и је ли могуће да Срби нису безбедни на земљи својих предака, на земљи на којој су живели вековима?

До данас је обновљено нешто више од 500 српских кућа. То је занемарљиво мало у односу на број кућа које су обновљене за друге народе. Уз претпоставку да је највећи број уништених кућа припадао Србима тај податак добија још више на значају. Количина новца која се слила мери се милионима долара. На жалост, Срби једва да су добили мрвице од богатог европског и светског колача намењеног за ревитализацију и обнову подрињског региона.

Из ове перспективе јасно је да обнављати српска села за већину организација са запада значи играти се ватром. Заправо, обнављањем српских темеља морали би признати да су их Бошњаци уништили, те да су починили најбруталније злочине и да морају да одговарају за злодела током рата, односно да сnose одговорност за рат као и други народи у БиХ и да не могу бити амнестирани од злочина и представљени искључиво као ратне жртве. На жалост, постоје и они за које је то из низа разлога неприхватљиво и који ће зато затворити очи пред српским патњама. У чијем је интересу да се о Србима као жртвама не говори? Зашто, без обзира на очигледне и потресне чињенице, терет кривице за ратну стихију мора остати искључиво на српским плећима?

Какогод, будућност српских села као и њихових житеља је неизвесна. Као што бројне фотографије показују, неког бољитка у односу на период ратне стихије као да нема. Осим стрпљења и надања, овим људима није остало превише. Како сами кажу, највише их вређа чињеница што за њихове патње како током, тако и после рата нико

нема слуха, што неко од њих покушава да направи ратне злочинце, што о њиховим страдањима светска јавност скоро да ништа не зна.

Свако ко мало боље погледа слике схватиће кроз какву су муку прошли ови људи.

На жалост, још нико од оних који су харали и палили по српским селима није изведен пред лице правде. У неколико спорадичних случајева, када је то било покушано, адекватне казне или боље рећи било какве санкције није ни било. Чини се да колективна кривица која се покушава наметнути једном народу не оставља много простора чак ни за симболично кажњавање појединачних криваца из другог. Стога је озбиљно питање да ли ће се правда овде икада умешати. Препуштени сами себи, Срби немају велике изгледе за исправљање неправде која им је учињена. Њихов вапај више не допире ни до друге обале Дрине, а камоли даље. Њихов опстанак на властитим огњиштима велики је изазов за будуће генерације и нараштаје. Стога, ова монографија има за циљ да њихова уништена села отргне од заборавља, да свету пренесе њихове патње и страдања и да поруши зидове ћутања који их окружују свих ових година и на које су људском неправдом осуђени.

Управо то и јесте циљ нашег рада и постојања наше невладине организације, да на свеобухватан, чињеницама поткрепљен и емпирички начин руши митове који су током претходних 15 година били наметнути.

4. ATTACKS ON SERBIAN VILLAGES

Report of the Netherlands War Documentation Institute: Throughout the remainder of 1992 the Serbs remained on the defensive in this region. Overall, Muslim fighters from Srebrenica attacked 79 Serbian places in the districts of Srebrenica and Bratunac. They followed a certain pattern. Initially, Serbs were driven out of ethnically mixed towns. Then Serbian hamlets surrounded by Muslim towns were attacked and finally the remaining Serbian settlements were overrun. The residents were murdered, their homes were plundered and burnt down or blown up. There was a preference to launch these attacks on Serbian public holidays (those of Saint George, Saint Vitus and the Blessed Peter, and Christmas Day), probably because least resistance was expected. Yet it simultaneously contributed to the development of profound Serbian grievances. Many of these attacks were bloody in nature. For example, the victims had their throats slit, they were assaulted with pitchforks or they were set on fire. It is estimated that between 1,000 and 1,200 Serbs died in these attacks, while about 3,000 of them were wounded. Ultimately, of the original 9,390 Serbian inhabitants of the Srebrenica district, only 860 remained, mainly in the four villages of Skelani, Crvica, Petrica and Lijesce. Serbian attempts to defend other villages met with little success. The Serbs in the district of Bratunac were largely driven back to the town of the same name. Faced with a constant shortage of troops, the authorities of the Republika Srpska (Serb Republic) showed little interest in defending the area. On the other hand, the Muslims of Srebrenica could not count on the authorities in Sarajevo showing much interest in them. Confronted with the remark that the Muslims in Eastern Bosnia had also committed atrocities, the Bosnian vice-president, Ganic, said, ‘The Muslims along the Drina have never received support from us. They obtained their own weapons.’” NIOD Report, Part I: The Yugoslavian problem and the role of the West 1991–1994; Chapter 10: Srebrenica under siege.

4. ATTAQUES DES VILLAGES SERBES

Le rapport de l'Institut Néerlandais de la Documentation de Guerre (NIOD): Le reste de l'année 1992, les serbes ont passé en défensive dans cette région. Les combattants musulmans de Srebrenica ont attaqué 79 villages serbes dans la région de Srebrenica et Bratunac. Ils se sont comportés selon un schéma préétabli. Tout d'abord, les Serbes ont été expulsés des villes mélangées du point de vue ethnique. Ensuite, les hameaux serbes entourés des villages musulmans ont été attaqués, à la fin, les villages serbes restants ont été anéantis. Les habitants étaient tués, leurs maisons pillées, brûlés ou expulsés. La tendance était d'effectuer les attaques à l'occasion des fêtes nationales serbes (comme par exemple le jour de Saint George, Saint Vitus, Saint Pierre et Noël), probablement car on considérait que la résistance serait la plus faible. Mais cela contribuait en même temps à la révolte montante des Serbes. Beaucoup d'attaques étaient sanguinaires. Par exemple, les victimes avaient la gorge tranchée ou ils étaient attaqués par la fourche ou brûlés. Selon les estimations entre 1000 et 1200 Serbes ont été tués ou sont morts dans ces attaques, tandis que 3000 ont été blessés. A la fin, de 9 390 habitants serbes dans la région de Srebrenica seulement 860 sont restés, regroupés en quatre villages Skelani, Crvica, Petrica et Lijesce. Les tentatives serbes de défendre les autres villages sont restées sans succès. Les Serbes de la région de Bratunac ont été repoussés dans la ville même de Bratunac. Confrontés à la manque constante des militaires, le gouvernement de la République Srpska ont montré très peu d'intérêt pour défendre cette région. De l'autre côté, les Musilmans de Srebrenica ne pouvaient pas compter sur l'intérêt du gouvernement de Sarajevo. Lorsqu'on lui a montré des preuves que les Musulmans en Bosnie orientale ont aussi commis les actes sauvages, le vice président bosniaque Ganic a dit: « Les Musulmans de la région de Drina n'ont jamais eu notre soutien. Ils se sont procuré les armes tous seuls. » Le rapport de NIOD, Ière parti: Le problème yougoslave et le rôle de l'Occident 1991–1994; Chapitre 10: Srebrenica sous le siège.

4. НАПАДЕНИЯ НА СЕРБСКИЕ ДЕРЕВНИ

Отчет Нидерландского института военных документов (NIOD): Остаток 1992 г. сербы провели в обороне в этом регионе. Мусульманские бойцы из Сребреницы напали на 79 сербских мест в районе Сребреницы и Братунаца. Они вели себя по устойчивому образцу. Сначала сербов выгнали из этнически смешанных городов. Затем были совершены нападения на маленькие и отдаленные сербские деревни в окружении мусульманских городов и наконец были раздавлены и оставшиеся сербские поселки. Население было убито, дома ограблены, сожжены или взорваны. Стремилось к совершению нападений в сербские национальные праздники (как например дни святых Георгия, Вида, Петра и Рождество), наверное потому что тогда ожидалось наименьшее сопротивление. Однако, это одновременно приводило к нарастающему ожесточению среди сербов. Многие из этих нападений по своей природе были кровавыми. На пример, горла жертв были перерезаны, на них нападали граблями или сжигали. Оценивается, что между 1,000 и 1,200 сербов убито или погибло в этих нападениях, а примерно 3,000 человек получили ранения. В итоге из первоначальных 9,390 сербского населения в районе Сребреницы осталось всего лишь 860 человек, в основном в четырех деревнях: Скеланы, Црвица, Петрица и Лиешче. Сербские попытки защитить другие деревни были безуспешными. Сербии из района Братунац в основном были отбиты в сам город Братунац. С постоянной нехваткой солдат, власти Республики Сербской (Сербской республики) показывали совсем мало интереса в защите этого района. С другой стороны, мусульмане из Сребреницы не могли рассчитывать на то, что власти в Сараево сильно заинтересуются за них. Когда ему объяснили, что мусульмане в Восточной Боснии тоже совершили зверские преступления, боснийский зампрезидента Ганич сказал: «Мусульмане из районов вдоль реки Дрины никогда нами не были поддерживаны. Они сами приобретали оружие.» Отчет NIOD, I часть: Югославская проблема и роль Запада 1991–1994 гг.; Глава 10: Сребреница в осаде.

4. НАПАДИ НА СРПСКА НАСЕЉА

Извештај Холандског института за ратна истраживања (НИОД): Остатак 1992. године су Срби провели у дефанзиви у овом региону. Муслимански борци из Сребренице су напали укупно 79 српских места у подручјима Сребренице и Братунца. Понашали су се по устаљеном образцу. Прво су Срби били истерани из етнички мешаних градова. Онда су били нападнути српски заселци окружени муслиманским градовима и на крају су била прегажена преостала српска насеља. Становништво је убијено, њихови домови похарани, спаљени или дигнути у ваздух. Постојала је тежња да се напади изводе на српске националне празнике (као што су Ђурђевдан, Видовдан, Петровдан и Божић), вероватно зато што се тада очекивало најмање отпора. Али то је истовремено доприносило растућој огорчености међу Србима. Многи ови напади су по својој природи били крвави. На пример, жртвама су били пререзани гркљани, били су нападнути вилама или запаљени. Процењује се да је између 1,000 и 1,200 Срба побијено или умрло у овим нападима, док је њих око 3,000 било рањено. На крају је од првобитних 9,390 становника Срба у подручју Сребренице остало само њих 860, и то углавном у четири села Скелани, Црвица, Петрица и Лијешће. Српски покушаји да бране друга села нису имали успеха. Срби из подручја Братунца су углавном били потиснути у сам град Братунац. Суочени са константним недостатком војника, власти Републике Српске (Српске републике) показивале су јако мало заинтересованости да бране подручје. С друге стране, сребренички муслимани нису могли рачунати да ће власти у Сарајеву показати пуно интересовања за њих. Када му је било предочено да су муслимани у Источној Босни такође починили зверства, босански подпредседник Ганић је рекао: „Муслимани из подручја уз Дрину нису никада од нас добили подршку. Они су сами набављали наоружање.“ Извештај NIOD-а, I део: Југословенски проблем и улога Запада 1991–1994; Поглавље 10: Сребреница под опсадом.